

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre ... kor. 20.—

Félévre ... » 10.—

Negyedévre ... » 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII., Népszínház-utca 22. sz.

Telefonszám: 61—38.

Hirdetések

felvétele ugyanott.

—⊙— Budapest, február hó 6. ⊙—

Krónika.

A Szajna vize.

— febr. 4.

Egyáltalán nem fantasztikus hasonlat, hanem szinte ijesztő igazság az, hogy a Tisza árvize és a Szajna árvize között ugyanaz a különbség van, mint a Petőfi költészete, azután meg a Coppée, Beranger és Baudelaire költészete között. Ahogyan a Néva áradása, amelyet a mérhetetlen és keserű tengervíz nyom vissza Pétervárra, a Téli Palota ostromára, szintén nem egyéb, mint a lassu folyásu, szerteömlő, folyton fenyegetődő, de azután megint csak lehiggadó orosz forradalom: A vizek jelzik az embereket.

Mi a Tisza árvize? Az örült letépi a lánczát s szilaj örömmel vágat a rónán át. Elindul a Tisza a máramarosi hegyekből mint szilaj ficzko és tépi, szaggatja magával a sziklát, vad hegyi patak itt még, tépi a porfirt, a trahitot, a lávát és iszappá őrli, ugy czipeli magával. Tokajnál aztán megrészegeedik és elálmosodik. A síkságra érve lassu lesz a folyása s az iszap, amit ott fenn magába szedett, boszut áll rajta most, lerakódik az ellustult vízből a meder aljára és emeli, emeli lassan, de irtózatossá bizonyossággal folyton a Tisza vizének a felszínét. Ezért való hiába ellene minden árvizgát s mivel mélyen alatta a talaj agyag, ami át nem ereszti a vizet, ha tavaszi olvadáskor megindulnak a hegyek erei s futva fulladnak bele a Tiszába, akkor tépi le ez a lánczát, akkor éneklí a szabadság dalát s szilaj harsogásával akkor önti el a rónaságot. A Tisza árvize mindig felülről jön, mindig a maga vizével önti el a veszedelem helyét, a gáton női tul, vagy a gátat tépi szét. Petőfi. Ezért nem értette meg Paleocapa, az olasz mérnök, aki először kezdett hozzá a szabályozásához és korlátokat akart vetni neki, — neki! És ezért értette meg Vásárhelyi Pál, a legnagyobb magyar lángelmék egyike, aki a szabályozó-tervében kitomboló helyeket engedett neki, amiket mesterszóval, prózai nyelven »árvizraktárak«-nak hívnak. Vásárhelyi tervét elvetették, talán azért, mert Széchenyi István volt a szószólója, megsabályozták a Tiszát olasz módra és a Tisza emeli most is folyton, szakadatlanul a saját medrét s eljön az idő még, amikor Szeged szomorúbb lesz, mint volt.

Egészen más ember a Szajna. Alig hogy elindul a langresi sziklákról, mindjárt Champagne síkjára ér és lassu, lomha folyással kanyarog oda Páris alá. És ott

azután egyszerre nyárspolgárrá változik. Mert nem Nürnbergben, nem is Dörkingban, hanem Párisban teremnek meg a legjobb nyárspolgarok. A lassu folyásu, sekélyes felszínü, de vagyongyűjtőgető Planchet-k és Durand-ok. Ilyen szürke, kopott és unalmas hétköznaponként a Szajna is, de éppen ilyen vagyongyűjtő is. Mert neki nem kell az, hogy más raktározza be a vizét, beraktározza ő saját magát. A medre alatt, az egész folyása alatt nem agyag, nem márga a talaj, hanem dolomit. A mészkőnek az a legszegényebb, legalázatosabb formációja, amelyik még a vizet is elkoldulja a fölötte lévő földesurtól, a humusztól és ezer szakadékában, milliónyi apró réseiben, kisebb-nagyobb barlangjaiban elrakja, mint az ürge, vagy a hörcsög a gabonát — télre. A Szajna vizének a talaja laza, ez a folyó tehát nem tavasszal dagad meg igazán, mert akkor a hóolvadás okozta vízfeleslegét odaadja a földnek. Maga pedig folyik tovább, kissé romantikusan, kissé patétikusan, kissé unalmasan s néha-néha műfelháborodásokat mutogatva, mint Coppée költészete. És valószínűen maga sem tudja, hogy most a szertelennek vélt és lerázott energiafeleslegével a földalatti Párisot tölti meg. Azt a földalatti Párisot, ahol a katakombák vannak, ahol a pinczelakásokban a Murger-k s Beranger-k születnek.

És azután, amikor eljön a tél, valami olyan abnormis tél, mint az idej, vagy például mint 1793 januárja, avagy 1848 februárja volt, akkor szólal meg a Szajna is a földalatti hangján. A vízzel telt dolomitbarlangok elkezdenek a téli tavaszosó kopogtatására felelni, a mélység és sötétség keble indul meg és Vilton, Gringoire Péter, Beranger énekelnek.

A pinczékben és a katakombákban hangzik fel ez a dal. A Szajna árvize sohasem a rakodópartoknál jelentkezik először, hanem mindig a pinczékben, a csatornáknak, a katakombákban üti fel a fejét. Nem tombol és nem kihívó szilajsága, mint az ellenfelét mindig felülről támadó Tisza, hanem felbukkanik egyszerre mindenütt és gonoszul, kegyetlenül, mosdatlan szájjal mondja meg a palotáknak, hogy alattuk is pincze van. A tulterhelt meder nem bírja a saját vize súlyát, azt is át akarja adni a dolomitnak, az pedig, torkig jóllakottan, beleokádja a terhet a vízverte Sodomába.

És csak akkor jön azután Baudelaire. A természeti nevéen úgy hívják, hogy: Yonne. A Bourgogne bérceiből fakad és sebes futással hagyva el Nivernaist, rászalad a Szajna tetejére. Lenézve és megvetve minden más vizet, egyszerre ő lesz urrá a vizeken és megveri, meg-

lűktetteti a Szajná, hogy siessen már, hiszen az ő szive úgy dobog, hogy mindjárt megreped. Ilyenkor kezdi el azután a Szajna is a nagy hullámot vetni, ilyenkor feszíti meg a kőpartot és emeli meg a hidakat s ilyenkor usznak a vizén épületrongyok s virágos, szalagos koporsók, amiket ki tudja honnan ragadott el. És ilyenkor tüvölt fel minden csatornának a sipja, ilyenkor rohannak elő a katakombákból a patkányok, ilyenkor inganak meg a paloták kőalapjai, ilyenkor mennek borzongó vidámsággal nézni a »kötőasszonyok«, hogy hogyan pusztít a tomboló elem. Mert ez nem szabadságharcz, mint a Tisza árja: ez a forradalom...

A kommün nagyobb pusztítást végzett Párisban, mint Moltkéék és Franciaország az öt milliárdot könnyebben heverte ki, mint azt, hogy Thiers és Mac Mahon következtek azután. Ez az árvíz sem fog ártani neki, annál kevésbé, mert Budapest székesfőváros már úgyis a segítségére sietett tizezer koronával, amiben valószínűen benne van a te házbéred is; t. olvasóm. Hanem ami majd azután jön, az lesz nehéz az ugynevezett »világ közepé«-nek. Mert Párisról, hála legyen a magyar montmartreistáknak, tudjuk azt, hogy csaknem olyan könnyen megkabarázható város, mint Budapest, de azt nem tudjuk, hogy csaknem olyan csatornázhatatlan, mint Pécs, vagy pedig Grác, ahol tudvalévően szifónnal kell kiszedni az emberekből az erkölcsi ürtartalmat. A vízvezetéke pedig olyan, hogy nálunk még Kajlinger Mihályt, a világ második legjobb vízvezetékének a megalkotóját is felakasztanák érte.

És ebből kerekedik majd, különösen most, tavaszra, az igazi veszedelem. Ezekből a Szajna otthagyta — miután előbb felkeverte — rettenetes malaczságokból, amikről beszélni nem lehet, mert csak Mecsnikov, a baktériumok főpásztora ugrálhat örömeiben miattuk. Nagy, csunya járványok várnak Szent Genovéva városára az árvíz multán és vigasztaló a jövő perspektívájában csak egy van. És ez az, hogy a bölcs párisiak már most sem isznak vizet. Hanem bort, ami a vincerellérek forradalma óta olyan olcsó Franciaországban, mint hajdan a régi jó időkben az emberfej volt. Viszont azonban: tulnyomóan suresnesi bort isznak, az pedig az a híres Chateau Rabvillateau, amittől kinyilik az ember zsebében a bicska.

Cholnoky Viktor.

Ha az ember szerelmes, először megcsalja önmagát, aztán másokat. És ez az, amit a világ regénynek hív.

*

Olyan eszme, mely nem veszedelmes, nem érdemli meg, hogy egyáltalán eszmének nevezessék.

*

Kötelesség az, aminek teljesítését az ember másoktól várja, nem pedig amit az ember maga teljesít.

*

Ha az ember valamit akar tudni saját magáról, mindent kell tudnia másokról.

Egyre távolabb tetőled.

Mimóza, mikor tavaszról beszéltél
S szárnyat adtál a merészálmu hithez,
Gondolhattam-e, hogy ily sebtiben itt lesz,
Hogy ily korán eljő a zord, kemény tél!

Nem daloltam, csak egy-két árva strófát,
Nem voltam én, csak egy tavaszra, boldog, —
S belepnek már kis, zuzmarás koboldok,
Mint verébraj a hótól roskadó fát.

Utamra kósza árnyékok vetődnek
És megyek — egyre távolabb tetőled;
Az emlékek is sorra elmaradnak,

Csak kettőt őrzök (ó, van örök emlék!) —
Törős csengését búcsuzó szavadnak,
S egy őszi napnak vadgalambszin selymét...

Rédey Tivadar.

Hoffman utolsó meséje.

— NATHANAEL. —

Irta: LOVIK KÁROLY. (2)

III.

Mikor másnap késő délután fölébredtem, szilaj hóvihár csapkodta az ólomkeretes ablaktáblákat. Körülnéztem; tágas, homályosan világított teremben voltam, amely telve volt mindenféle furcsasággal: kitömött madarakkal, évezredek faragott kövekkel, száritott virágokkal, mértani ábrákkal, gépalkatrészekkel, akár valami tudós műhelye, de amellet — szerteszéjjel, tarka rendetlenségben — csipkék, hangszerek, boros kancsók heverték; az egyik sarokban husz pár csizma sorakozott, a másik oldalon egy macska-család nyujtózott és ásítózott.

Ruhasuhogást hallottam; a következő pillanatban megjelent előttem Szerafin.

— Jobban vagy? — kérdezte, megigazitva a kötést homlokomon.

Hálásan néztem rá vissza.

— Jobban érzem magamat — feleltem lassan. — A láz elmúlt... vagy alábbhagyott.

A fehér leány leült mellém a pamfagra.

— Ah, tegnap este igen rosszul voltál, — szölt, megfogva kezemet — nagyon aggódtunk miattad. Minden áron ki akartál ugrani az ablakon, hogy legyilkold a fákat... mily különös lázalom! Ellenséget láttál minden ártatlan orgonabokorban, akácban.

— Igen, igen — bólintottam. — Ugy rémlett, a fűzfák mind csunya, pupos törpék és rámtörnek, hogy behurcoljanak a mocsárba. Ugy éreztem, belé akarnak az undorító ingoványba fojtani, s ezért kirántottam a törömet...

Izgatottan emelkedtem föl nyugovóágyamról; Szerafin gyöngéden tolt vissza a párnákra.

— Ne gondold erre, — mondta könyeken át mosolyogva — rossz álom volt, semmi egyéb. A fák nem gonoszak, a fákból jó lelkek laknak. Nézd, hisz oly barátságos az arczuk... Egy fűzfa nem olyan-e, mint

egy nagy, kedves komondor? És a jegénye akárcsak egy óriási nagy zöld láng lenne, amely derűt, fényt vet az egész vidékre, ahol áll. Vagy az almafa? Hogy ráborul szülőjére, az anyaföldre, hogyan simogatja, hogyan csókolgatja? ... Van-e nála hálásabb gyermek?

— Mily különösekknek látod a fákat — szóltam, elcsodálkozva a furcsa gondolatokon.

Szerafin borogatást tett a fejemre, aztán így folytatta:

— A fák az én egyetlen barátaim. Évek óta lakom ezen a kihalt vidéken, a mocsár közepén, ahol nincs senkim, akivel beszélhetnék... Édes atyám zord ember és többnyire hallgatag, a kutyák harapósak, a macskák álnokok... Így hát a fákra vagyok utalva, egyre csak azt a pár fát nézem, amely a házunk körül álldogál és összebarátkoztam velök, mintha a testvéreim lennének. És a fák is szeretnek, elbeszélgetnek velem és én megértem szavukat.

— Hogy tudnának a fák beszélgetni? — kérdeztem kételkedve.

Szerafin elgondolkodva nézett maga elé. Arcza tompa márványként — szintelen szinességgel — ékelődött bele a szoba sötét háttérébe.

— Hogyne tudnának beszélni, — mondta aztán halkán — a fáknak épp úgy meg van a hangjuk, mint az embereknek, a madaraknak, minden lénynek. Hallgasd csak meg, hogy elbeszélgetnek egymással a platánok, csöndes, szép nyári éjjeleken. Milyen furcsa meséket tudnak a holdról, a távoli kék hegyekről, mily szívesen emlékeznek vissza a régi időkre; mielőtt elaludnának, elfecsegnek, mint a gyerekek, míg végre fáradtan hajtják le álomra fejüket... És a nyárfa? A nyárfa mindig csicsereg, akár a pacsirta, mindig énekel, sose haragszik, apró történetkéi csupa derű és békesség. Szél se fuj, áramlat sincs és a nyírfák mégis beszélnek.

Habozva néztem a leányra.

— Mindez csak képzelődés, Szerafin, a fáknak nincsen emberi hangjuk. Ez a fül csalódása.

A leány nevetés és kinyitotta az ablakot.

— Ám itélj magad — szólt és intett egy öreg, sötétzöld fenyőnek, amely mosolyogva bólintott vissza az ágaival: így csóválja a farkát a kutya, ha megpillantja gazdáját.

De a fenyő nem érte be azzal, hogy üdvözölte Szerafint: a következő pillanatban — megdöbbenve láttam — odalépett egész közel az ablakhoz; alakja megnőtt, tülevelei csillogni kezdtek és amint összeértek, kristálytisza ezüstös hang támadt, amely mézédésen csengett a fülemben. Valami semmiségről beszélt, hogy az éjszaka farkasok ordítását hallotta, de ezt oly nemesen, oly érzéssel énekelte el, mint egy évszázados románczot.

— Nos, hiszel-e nékem? — kérdezte Szerafin.

Csodálkozva bólintottam fejemmel.

— Lám, — folytattá büszkén a leány — ha kimegyek az udvarra, a fák mind elhagyják helyöket, vigan követnek, akár egy farka kutya és körülénekelnek, mintha ünnepi körmenet volna...

Az ajtó kinyílt és az aggastyán — skarlátruhában, aranypapucsban — betepegett. Egyenesen odajött a nyugvóhelyemhez és megkopogtatta niemetem.

— Nos, hogy vagyunk? — kérdezte gyorsan. — Rosszul, hm, rosszul? Az ütőér sebes... kop, kop, kop, kop... és nyugtalan. Nem jó jel... nos, gondoltál-e, kire hagyjad nemes érzéseidet?

Félrefordítottam fejemet, hogy ne lássam a rettenetes embert. Az aggastyán nem sértődött meg.

— Gondolj rá, — szólt lélekzet nélkül — hogy egykoron, egy elhidegült, nemes indulatokból kifogyott

kor, mily tisztelettel és csodálattal fog fölnézni ezekre a te érzéseidre. A művészi tárgyakat — a képeket, szobrokat — meg tudják őrizni évezredekén át, a tudomány is, maradandó... az építészet nemkülönben, csak éppen a lelki tulajdonságok szállnak el ismeretlen utakra, ismeretlen vidékekre. Elszállanak? Nem mondtam helyesen... Ugy kellett volna magamat kifejezni, hogy elszállottak.

Tiltakozó mozdulatot tettem, de Nathanael tovább folytatta:

— Igen, mult időben, csak elszállottak, mert ma már megvan rá a módunk a belső nemes indulatokat megrögzíteni... Igen, ez így van... Ah! éltem volna csak Nagy Károly idejében, ma e páratlan uralkodó akarata éppen úgy meglenne, mint a palástja vagy a jogara... És mily könnyen megválthatnók a világot, — fejezte be — ha a Megváltó szeretete ma is itt lebegne közöttünk, úgy a hogy az ő szívében, az ő ajakán lakott'...

— Örültségeket beszélsz, — nyögtem — a lélek törékenyebb, mint a test.

Nathanael kaczagott.

— Nos, újra meg foglak győzni — szólt és odatipegett a szögletben álló tölgyfaszekrényhez, amelyen végigpróbálta kulcsait. — Mindjárt meggyőzlek, csak egy pillanat türelmet kérek.

A zár végre engedett. Az aggastyán az évezredes szekrény mélyéből egy ezüstdobozt vett elő, amelyet az övén lógó kis kulccsal nyitott ki... Önkénytelenül, titkos erőttől megkapva szegeztem rá tekintetemet ujjaira, amelyek most óvatosan, szertartásszerűleg nyultak bele a dobozba és egy selymes, aranyban csillogó fonatot vettek ki... Női haj volt, egy gyönyörű szőke sörény, amely oldott kéveként hullott szét és fűszeres illatott terjesztett... Mintha ezer és ezer virág vett volna körül; balzsamos áramlat lebegtette meg a gyertyalángot, a jeges téli képbe egyszerre belopózott a tavasz, napsugárral, madárdallal, sejtelmes hangulatokkal... És a haj csillogott, ezer és ezer szín futott végig rajta: rozsdavörös, narancsszín, lángoló piros, halovány rózsaszín, skarlát, rubin, lazac, ki tudná mind elszámolni? Minden pillanatban más és más volt a csodálatos hajfonat, s amint Nathanael becézgetve simogatta végig, egyszerre kékes, apró villámszikrák kezdtek belőle kipattanni és koszoruba fonódni... És a háttérben, sajátságos világításban, szürke vonalakkal megrajzolva, — mily káprázat! — csodálatos női arc jelent meg előttem, egy hideg, fejedelmi szépség, amely könyörtelen nyugalommal nézett le reám. Olyan volt, mintha nyáreji ködből faragták volna ki, ennek daczára vonásai határozottak, kemények voltak és büszkén daczoltak a fölöttük elmúlt évszázadok viharaival... Szemem Szerafint kereste: a leány tágra nyílt szemmel nézett a semmiségbe és így szólt:

— Ah, mily szép vagy, mily isteni szép! Nincsen nálad szebb lény a világon!

Nathanael visszatette a dobozba a hajfonatot. A látomány egyszerre eltűnt. A tavasz fuvalmai elszálltak, az ablakon hópelyhek zörögtek. A terem műszerei, ábrái komoran néztek reánk. A falakon kérgetőzni kezdtek az árnyak.

— Nos, — szólt az aggastyán — hiszed-e, hogy meg lehet őrizni a mulékony emberi tulajdonságokat?

Kábultan bámultam a házigazdára.

— Szörnyü ember vagy, Nathanael, — suttoztam — de hatalmad mégis véges... Ez csak a szépség, amit vakmerő kézzel lebilincselte... De a szépség nem jelenti egyuttal a lelket; a szépséget a festő, a szobrász is kalitba tudja zárni.

Az öreg nevetett; kaczagása fölriadt fázán karatyolásához hasonlított.

— Még mindig hitetlen vagy tehát, kedves barátom, még mindig kételkedsz... Tanáraid jó pozitivisták lehetnek... csak bizonyítékot, csak bizonyítékot! Ám jól van, újra meg foglak győzni!

Nathanael ismét odajárult a vaspántos fali szekrényhez és kinyitotta a rozsdás zárt, amely csikorogva engedelmeskedett; úgy tetszett, az ódon butor is gyűlöli ezt a szörnű férfit és undorral eltelve engedelmeskedik neki. Szemem újra rátapadt az aggastyán szikár alakjára; Szerafin is — részketve, elváltozott arczzal — figyelt a történézőkre.

A mester sokáig kotorászott a régi lim-lom — miseruha-szövetek, márványdarabok, sárga könyvek, üvegcserepek között — s végre egy lantot szedett elő. A régi, tompafényű hangszeren aranyhurok csillogtak, a karcsu nyak pedig mély tüzü rubinttal volt kirakva. Nathanael megpróbálta a hurokat, azután szeretettel simogatta végig a lantot. Arcza egyszerre mintha megnemesedett volna, fehér haja tiszteletreméltó, zöld szeme méltóságteljes lett. Egy ideig szótlán állott, azután elkezdett játszani...

Még soha nem hallottam ilyen művészt, soha még fülemben nem visszhangzott ilyen dal. Mintha más világról jöttek volna a hangok, szárnyalásuk emelkedett, csengésük kristálytisza, világos és határozott volt, szinte kézzel fogható, emberi alakot öltő. A lant hol orgonának, hol hárfának tetszett, lágysága vetekedett a tenger fűvényével, ereje a sarki vihar tombolásával. És a dal? Ah, Istenem, mily mélységes érzés, mily biztosan emelkedő gondolat, mily kétségbevonhatatlan fölényesség minden szózatában! Ugy tetszett, hatalmas gót székesegyházat látok magam előtt, amely előtt földre omlik a hitelenség, ahova nem hatolhat bele az ördögi hatalom, ahol gyermekivé, tisztává válik a leggőgösebb, a légvadabb lélek...

Szemem újra Szerafint kereste. A leány halkán kinyitotta volt az ablakot és intett. És egyszerre a síkság fája — a füzek, nyirek, ákácok — belopóztak a terembe, lassan keringeni, forogni kezdtek, halk susogással, a levelek finom zümmögéssel kísérték a dalt és aztán valamennyi fa földig borult Nathanael előtt. És körülöttük, mellettük, kibontott hajjal, halotthalványan ott tánczolt Szerafin és homloka oly káprázatos fehér volt, hogy nem lehetett ránézni.

Az aggastyán egyszerre nyersen föl kaczagott, majd letette a lantot.

— Nos, — szólt vállamra nyomva hideg, csontkezét — mit szólsz ehhez?

— Isteni — szóltam elragadtatással és fülemben tovább csengettek az ég felé emelkedő szölamok. — Miért hagytad abba?

Nathanael elővette burnótos szelenczójét és ráütött.

— Csak meg akartalak győzni, hogy az érzést is meg lehet örökíteni — felelte gyorsan. — Ezt a dalt az utolsó Grál lovag szerzette — Swiremund — s a lant az ő hangszere volt. Beléje lehelte hitét, szeretetét és szíve melegét... Csontjai elporladtak, emléke kiveszett, de a lovag érzése megmaradt s örökké megőrződik e csodálatos hangszerben.

A gyertyatartó lángja egyet-kettőt lobbant, azután elhalt. A termet csak a hőmezők világították meg. A rejtelmes fényben Nathanael alakja hirtelen megnőtt, feje oly nagy lett, mint egy szfinxé, karjai a szoba egyik végétől a másikig értek. Szeme, csodás gyorsasággal, keréknagyságúvá dagadt és a mély üregekből piros láng tört elő, amely mindent fölperzselt, ami utjába ért. Vad akarat, könyörtelen elhatározás lobogott e

tekintetben. Félve húzódtam meg a pamlagon és mialatt arczómat a verejték kiverte, így szóltam:

— Mit kívánsz tőlem, rettentő Nathanael? Teljesedjen kívánságod!

Az aggastyán örvendezve bölintotta meg toronymagas süvegét. Egyik keze pillanat alatt kinyitotta a százados szekrényt, egy könnyű, finom, fekete hegedüt vett ki belőle és ellenkezést nem tűrő mozdulattal nyujtotta oda nekem.

(Vége következik.)

A szürke lovacska dicséreti.*

Ajajaj! csina-csina-csinuskám!

Czammogott, mint ki ekléziát követ,
Ágyba nem hált se menet, se jövet.
Most siket meg néma akár a czövek.

Ajajaj! csina-csina-csinuskám!

Asszonyt nem ismert, húst nem zabála,
S ime csak egyszer leesett az álla.

Ajajaj! csina-csina-csinuskám!

Vizivó volt, nem részeges, garázda,
Szemérmetes, sohasem parázna,
Szűzi fehér, akár a tótné vászna.

Ajajaj! csina-csina-csinuskám!

Pénztelenséget hőtíg fogadott,
Nem is ütötték markát garasok,
Nem kért, nem-kapott, nem vett, nem adott.

Ajajaj! csina-csina-csinuskám!

Ki garas nélkül úgy el tudott lenni,
Ki csetlett-botlott s nem bántotta semmi,
Annak igaznak, szentnek kellett lenni.

Ajajaj! csina-csina-csinuskám!

Félfülre hallott csak, félszemre látott,
De azért meglátja a mennyországot.

Ajajaj! csina-csina-csinuskám!

Kiss József.

* Egy XVI. századbéli zsidó népdal motívumai után. Betétül alkalmaztam egy kiadatlan hosszabb elbeszélő költeményemben.

Toll és tör.

— febr. 4.

NEMZETI ELLENÁLLÁSRÓL beszélnek s február elsején akkora tömegben jelentkeztek a képviselőház pénztáránál, hogy rendőröket kellett kivezényelni, akik arra figyelmeztették a képviselő urakat, hogy a nemzeti ellenállás még messze van s még holnap se lesz szégyen a negyedévi fizetés felvétele. A másik biztató szimptomája a nemzeti ellenállásnak, hogy Polónyi Gézáat külön deputációnak kellett felkérni az ellenállásra. Az ember ellenállhat a maga jószántából, a maga elhatározásából, de Polónyi Géza alkotmányosan érző politikus, aki még az ellenállásra is csak választói felkérésére határozza el magát. Mert nagy dolog a felelősség és Polónyi Géza szereti másokra tolni a felelősséget. Pedig igazán semmi oka sincs arra, hogy az ellenállásra nagy előkészületeket tegyen s elvbarátaival is összefogjon. Polónyi Gézáat senki sem csábitja. Nem kerülgetik s ő az utcának az a bizonyos megvénült szépsége, aki már erényének veszélyeztetése nélkül sétálhat a gyalogjárón. S hát nem kómikus, ha ez az ignorált szüzesség mégis torkaszakadtából kiáltja: Hozzám ne jöjjön senki, mert én ellentálok?! Bocsánat, aki így tesz, az nem védekezik, de kínálkozik.

NYELVÉSZKEDÉSEK. El lehetünk rá készülve, hogy az egyetemen valamikor tanítani is fognak. Igaz, hogy eddig is tanították az ifjúságot egyetemi tanárok, de rendszeren csak arra, hogy lehet, vagy hogy nem lehet valaki egyetemi tanár. Persze ezek nagyon hangos előadások s a zajuk elhallatszik a közönséghez is. Hogy milyen ez a hang, arról meggyőződhetik mindenki, ha a két román nyelvű tanszék professzorának a nem éppen hizelgő modorban folytatott viaskodását figyelemmel kísérték. Azt már régen elfelejtettük, hogy az egyetem erkölcsi testület is, amelyben a tudomány értéke elválaszthatatlan kapcsolatban van terjesztőinek személyi értékével. De azt még mindig tudjuk, — hisz közismert dolog — hogy a kollégialitás nem éppen példás az egyetem professzorai között. A két román tanférfiúnak a tiszteletlen összekocczanása sem volt az utolsó kulturális produkciója az egyetemnek; hogy legazemberezték, lesvindlerezték, lestréberezték egymást, ez még nem minden. Biztosak lehetünk abban, hogy a dolognak még diszegebb folytatása lesz. De hogy ezt minél könnyebben és sikeresebben megtehessek, ajánljuk nekik, hogy ezentul románul cseplőjék le egymást. A klasszikus, finn-ugor s a keleti nyelvek tanárainak is melegen ajánljuk ezt a metódust. A filológianak öröme telik majd bennük s a laikus közönség legalább abban a boldog hitben élhet, hogy az egyetemi tanárok tudományról is vitatkoznak.

SHAKESPEARE-BOJKOTT. Jakab Ödön alaposan téved, ha azt hiszi, hogy ő csak azóta kis író, amióta a Shakespeare-bizottság azt hirdeti, hogy Shakespeare nagy író. Shakespeare nagysága nem ártott meg Jakab Ödönnek, s viszont Jakab Ödön törpesége nem használta Shakespeare-nek. Mert Shakespeare nagy író volt már akkor, amikor az irodalmi világnak még nem volt alkalma arra, hogy összehasonlitásokat tegyen Jakab Ödön és Shakespeare között. Nem a Jakab Ödön írói nagysága volt a mértékesség, melyet Shakespeare írói nagyságának megállapítására használtak. Nyugodjék meg ebben Jakab Ödön ur s ne féltékenykedjék Shakespeare-re. Mindezt a Kisfaludy-

Társaság szerdai ülése kapcsán mondjuk. Ezen az ülésen hangzott el Jakab Ödön ur vádja, hogy a mi Shakespeare-bizottságunk Shakespeare-kultusza árt a magyar íróknak: A kultusz teszi, hogy Shakespeare a homloktérbe nyomul s visszaszorítja a Jakab Ödönöket. A Kisfaludy-Társaság ilyenformán bojkottra készül Shakespeare ellen. Ha ma akadna ember, aki a Kisfaludysták közé tagságra ajánlaná Shakespeare-t, Jakab Ödön ur egész bizonyosan ellene korteskednék azzal a megokolással, hogy a brit óriás elhomályosítja a szürke apróságokat. Shakespeare szerencséje, hogy már néhány száz év előtt lemondott a Kisfaludytagság dicsőségéről s belenyugodott abba a rettenetes gondolatba, hogy ő soha, de soha sem lesz rendes tagja a Kisfaludy-Társaságnak. De mit használt ez a lemondás? Shakespeare bűnösnek találtatott abban, hogy hálhatatlan műveket alkotott, s ezt a bűnét nem tudják neki megbocsátani a Jakab Ödönök. Versenyársat látnak benne s féltik tőle nimbuszukat, népszerűségüket. Egész leplezetlenül adták elő ebbeli aggodalmukat, nem félve attól, hogy a kómikum megöli őket. S hogy következtelenséggel ne vádoltassanak, szavazni kezdtek és kibuktatták Molnár Ferenczet. Erről a következtetességről mondotta Nietzsche, hogy a birák erénye. A meghatározás kissé szelíd. De Nietzsche még nem ismerhette a Jakab Ödönöket.

A SZABADALMAZOTT HAZAFISÁG jól tudta, hogy az országra veszedelmet hozhat az a bizonyos szavazás, melyre oly nagy erővel készültek. Katasztrófát sejtettek s bizonytalanul látták a jövőt. Tudták, — legalább így mondták — hogy kockán forog minden, ami a nemzetnek drága. S mégis úgy szavaztak, mintha nem a katasztrófa elhárítása, de felidézése lett volna a céljuk. Ha józan és igaz hazafiak ilyen eredményt várnak valamely cselekedetüktől, akkor elkövetnek mindent, csak éppen azt nem, amitől maguk is ijedeznek. Oh, mi nem fogtuk fel ilyen tragikusan az urak multkori szavazását. Nem láttunk veszedelmeket, nem féltünk katasztrófáktól. De megdöbentett az urak könnyelműsége és a haza szegénysége. Mert arra gondoltunk, hogy milyen kevés vesztényvalója lehet az országnak, ha az urak már arra se érdemesítik, hogy egy katasztrófát elhárítsanak a fejről.

IRODALMI DECZENTRALIZÁLÓDÁS. A minap ezzel a címmel azoknak a vidéki irodalmi szövetségeknek akartunk kissé nekimenni, amelyek olyan tüzoltóegylet-szaguak és abban látják a kulturaterjesztést, hogy megválasztják egymást elnököknek, alelnököknek, titkárnak s a többinek. Ellenük léptünk ki és egészen váratlanul — Hódmezővásárhely tyukszemére léptünk rá. És az eset annál originalisabb, mert amikor mi léptünk, Hódmezővásárhelynek még nem is volt tyukszeme, hacsak Jáger Marit talán nem számítjuk annak. A mi megjegyzésünk január 9-én kelt, az »A Jövendő« című szemle pedig, amely visszajajdul rá, február 1-én indult meg Hódmezővásárhelyen. Majdnem teljesen négy hasábon keresztül kesereg a mi kurta kis megállapításunkra, de érdemben vitába szállni vele bizony nincs igen módunk, mert a hosszú cikkeknek nagyon rövid az érdeme. Leginkább az fáj neki, hogy a »halottkém kuglizik«, meg hogy »a tüzoltófőparancsnok lófarkas csákót visel«. Miután ezek a dolgok nekünk valóban nem fájnak, tehát ezuttal is csak annak a ténynek a megállapítására vagyunk kénytelenek szoritkozni, hogy »A Hét« a valódi, értékes vidéki kulturtörékvéseket soha le nem becsülte, hanem inkább a legteljesebb mértékben elismerte és méltatta. Hogy így hirtelenében csak három példa

jusson az eszünkbe, mi voltunk azok, akik feltártuk a sümegi Darnay-muzeum teljes értékét, mi keltettünk országos figyelmet Temesvár kulturtörékvései iránt s ezeken a hasábokon jelent meg az őszinte méltatása annak a sok évszázados munkának, amit Veszprém a magyar művelődés érdekében végzett. Elfogultsággal, vagy a vidék iránt való rosszhiszeműséggel bennünket tehát csak éppen a rosszhiszeműség, vagy a feltűnési viszketeg vádolhat meg. Ezeknek pedig nincsenek helytálló argumentumai, azért a hódmezővásárhelyi frissüetű irodalmi fórum sem tudván ellenünk semmi komolyat mondani, egyszerűen — lenyiltterez bennünket. Vagyis éppen mellettünk argumentál feleletének ezzel a hamisítatlan karakószöröcsöki nivójával. Ugy látszik tehát, hogy Hódmezővásárhelyen a halottkém mégis csak kuglizik, még most is. Szerencsére azonban nem a mi koponyánkkal, mert az még most is egész biztonságban, és a megszokott módján ül itt a gallérunk között.

A MAGYAR IRODALOM BERLINI NAGYKÖVETE. Minden idegszálunk remeg a türelmetlen várakozástól: Öméltósága báró *Hatvany* Lajos urnak cikke fog megjelenni a *Neue Rundschau*-ban. A szenzációnak öméltósága sajátkezűleg harangoz elejibe. A harang kissé arrogánsan cseng, de hát magyar báró kongatja, aki tulságosan nagyjelentőségűnek látja, hogy a berlini lap mit beszél majd öméltósága szájával a mi kulturánkról. Mi nem látjuk ilyen nagyinak a bekövetkezendő eseményt. Irtak már kulturánkról külföldi ujságok s a cikkirók mégsem arrogálták maguknak azt az érdemet, hogy a külföldnek ők fedezték fel a magyar irodalmat és művészetet. Öméltósága tehát jogtalanul foglalja le a maga számára az érdemet, mintha Magyarország jó hírének kezdete összeesnék öméltóságának azzal a diplomáciai képviseletével, melylyel önmagát megbizta mostanában. Eötvös József, Petőfi, Jókai, Mikszáth, Herczeg, Munkácsy és mások már régen jó hírt szereztek külföldön a magyar géniusznak, tehát semmiképpen sem szorultak arra, hogy irodalmunk berlini botsafterje beprotégálja őket a németek jóakaratóba. Ezzel a protegálással tehát elkésett a báró ur s ha most mégis úgy tesz, mintha a magyar irodalom sorsa külföldön tisztára az ő jóakarátán fordulna meg, ezzel csak olyan érdemeket akar lefoglalni, amelyeket mások már régen megszereztek maguknak. Ha azonban öméltósága minden áron érdemeket akar szerezni, tegye át diplomáciai képviseletének székhelyét Párisba, az igazi nyugat fővárosába. Igazán ránk férne, hogy nyugaton is úgy vélekedjen rólunk, amint megérdemljük. Nyugaton is ugyanis elrontották jó hírünket a — nyugatiak. Öméltósága kétségkívül olvasta a *Mercur de France* decemberi számát, amelyben a mi nyugati mozgalmunkról azt írják, hogy éretlen és nevetséges. Ezt az a nyugat mondja, mely nyugaton van, tehát jól tudja, hogy mi a hamisítatlan nyugati szellem. Nem hozakodtunk volna elő ezzel a külföldi véleménynyel, mert nem tekintünk isteni kinyilatkoztatásnak semmiféle külföldi véleményt. Nem nézzük ilyennek se a párisi *Mercur de France*-t, se a berlini *Neue Rundschau*-t. Véleményünkre nincs befolyással se De Gerando, se báró *Hatvany* Lajos kritikája. S hogy mégis leszögeztük a nyugat véleményét, ezt csak azért tettük, hogy utbaigazítsuk a botsaftert és értésére adjuk, hogy hol kínálkozik hálás talaj az ő interveniálására. Tessék ott megjavítani jó hírünket, ahol ezt a hírt öméltóságáék elrontották. Persze, ez nem oly könnyű dolog, mint jó hírt szerezni ott, ahol ez a jó hír mások munkája folytán már megvan. De azért örvendünk, hogy megboldogult Pichler Győző után akadt valaki, aki vigyáz erre a mi szegény hazánkra.

AZ ÜSTÖKÖS.

(*Színhely az Úr. Körülöttem csillagok; előttem, a Halley-üstökös, akihez egy Kutassy-féle aeroplán segítségével jutottam el lapom megbízásából.*)

ÉN: Luigi Barzini vagyok Pestről. Halley üstököshöz van szerencsém?

ÜSTÖKÖS: Nevem Halley. Üstökös vagyok.

ÉN: És való-e az, hogy földünket meglátogatni szándékszik?

ÜSTÖKÖS: Nagyon régi vágyam, hogy odamenjek és első sorban a maguk szép fővárosát látogassam meg. Mindenesetre felolvasást fogok tartani a Vigadóban, a francia irodalmi társaságban és a feministáknál. Aztán tanulmányozni fogom az éjjeli életet. Hallom, nagyon érdekes maguknál.

ÉN: Ha szabad előre érdeklődnöm, mi lesz felolvasásának címe?

ÜSTÖKÖS: »Mért nem születtem püspöknek?«

ÉN: És ha szabad tudnom, mért nem?

ÜSTÖKÖS: Ezt hosszú volna most elmondani. Az biztos, hogy nincs olyan püspök a világon, de még plébános sem, akinek négy millió mértföldet kell megtenni másodpercenként. Higyje el, uram, nem egészséges ez a folytonos mozgás. Egész beteg vagyok már tőle.

ÉN: Mindenesetre jó, hogy néhány napra megpihen földünkön.

ÜSTÖKÖS: Igen. Csak ne legyen valami nagy rumli! Persze, a természettudományi társaság nagy előkészületeket tesz fogadtatásomra. Ez az, amit nem nagyon szeretek. Az a sok beszéd! És a lorgnonok egész tömege, mely indiszkrét kíváncsisággal fogja üstökömet fürkészni. Hallom, hogy Ruszt József a pályaudvaron fog üdvözölni.

ÉN: És három ebéd lesz üstökösséged tiszteletére nála. Egy Gyulai-ebéd, egy Petőfi-ebéd és egy Riedl-ebéd. Az Operában színre kerül az *Eliana*, a Vigben a *Taifun*, a Nemzetiben a *Sári bíró*. Mind az ön tiszteletére. Fehéruhas lányok fiatal modern költők verseit fogják elszavalni önhöz.

ÜSTÖKÖS: Nem gondolja-e, hogy jobb volna nekem még sem találkozni a földdel?

ÉN: Ó vajjon mért? Ó vajjon mért?

ÜSTÖKÖS: Tudja, be kell önnek vallanom, hogy van valami a rólam elterjesztett hírekből. Nyilván olvasta, hogy rossz gázokat fejleszttek, amelyek mérgező hatással vannak a föld lakóira.

ÉN: Ó uram, nagyobb viharokat éreztem én már!

ÜSTÖKÖS: De talán Ruszt ur nem fogja kibírni...

ÉN: Ez kölcsönösség dolga. Ha ön kibírja őt, ő is kibírja önt.

ÜSTÖKÖS (*elsápadva*): Uram, én kezdek félni!

ÉN: Ja, mért nem született püspöknek? Most azonban távoznom kell.

ÜSTÖKÖS: Na, arra kíváncsi vagyok, hogy fog büvkörömből menekülni. Aki egyszer idáig eljutott, az nehezen kerül vissza a földre.

ÉN: Legyen nyugodt, Üstökös ur. Nem ismeri ön még a Kutassy-féle aeroplánt. Nézzen ide! Voilà! (*Hanyathomlok zuhanok a földre.*)

Maitre Jacques.

Pontosság az idő tolvaja.

*

Vannak dolgok, melyeket kimondani helyes ugyan, de az ember éppen helytelen időben és nem a kellő hallgatóság előtt mondhatja őket.

*

Önművelés az ember igazi ideálja.

Saison.

Autobus.

— febr. 4.

Ismerik a szedőszekrény kis ördögét? Amelyik szekrénybe ez beleveszi magát, onnan nem pusztul ki többé a sajtóhiba. Minden misztikus és kabalista lelkű ember tanum rá, hogy nemcsak a szedőszekrényben van ilyen kis gonosz manó.

Némely város fejlődésébe is belegaraboncziaškodik ez a pöttömnyi »Mirigy«. Boszantó kerékkötője minden haladásnak. Az egész országban, de különösen a fővárosában nagy lüktetés van a szivekben, a lelkek csörtetnek előre, aztán egyszerre valahonnan előbujik a kis malicziózus, gáncsot vet és a legszebb eszme plüre esik tőle.

Nem tudom például egyáltalán megérteni, hogy miért nincs még Budapesten automobil a nép számára. A székesfővárostól egy vállalkozás automobil-bérkocsira kért engedélyt, meg is kapta, de aztán valahol a »belügy«-ben elakadt az ügy.

Nem az ő dolgáért kardoskodom. Elvégre az automobil, amit óraszámra fogad az ember, az uri rend kiváltsága lesz és nem más, mint motorral hajtott fiákker.

De magunkra gondolok, a nép egyszerű gyermekeire, akiknek konflisra is ritkán telik. Mi vagyunk azok, akik néha félórahosszat is fagyoskodunk az árva megállóhely-czölöp előtt, míg alkalmas villamost vagy omnibuszt kapunk. Mi vagyunk azok, akik beleöszülünk abba, míg az átszállások és utróvidítések bonyolult tudományát megtanuljuk, ami nélkül Budapesten nincs olcsó közlekedés.

Ma már elmúlt az az idő, amikor az automobilt »száguldó gilyotinnek« nevezhettük. Amíg a nagyurak mulatsága volt és országutakon libákat gázoltak el vele: a szatirikus élczlapok hálás témája volt. Mint-hogy pedig ma már a vicczlapok sem lehetnek el némi kis vörös szín nélkül, tulságosan sok vért kentek rá.

Aki figyelemmel kísérte az automobil történetét, csakhamar rájutott, hogy sokkal több ember pusztul el azok közül, akik rajta ülnek, mint akik eléje vagy alája kerülnek. A nagy rikordok kora volt ez és sok bolond sportszmen kék vérebe került az az örült verseny, amit voltaképp különböző gyártmányok, tehát különböző gyárak vívtak egymással.

Ma már mindez csaknem mártir-vér. A könnyelműség és nagyuri bravur e mártirjai nélkül az automobil nem volna az a »fit and well« intézmény, ami máma. A tökéletesítése, illetve gyorsítása ma már csak annyira érdekel bennünket, mint a versenylovak »pedigree«-je.

Fontosabb volna, hogy mennél olcsóbbá legyen, de ennek a megvalósulása egyelőre holt pontra jutott. Amíg meg nem valósul Edison álma, hogy olyan villamos telepet találjanak ki, amely sokkal könnyebb és sokkal erősebb, mint eddig volt, addig az automobil marad a benzinnél.

A benzin ma a civilizáció büze. Fél évig voltam nemrég külföldön, az orrom lassanként hozzátörődött ehhez a penetráns illathoz, amely nélkül ma nincs nagyvárosi élet.

Az első, ami feltűnt itthon, az a régi, megszokott kőkorszaki szag volt, amivel a nagyvárosok közül ma már csak a pesti utcza szolgál. Ez az illat, amely biztos mágnestűje a téli verebeknek, külföldön ma már kive-szőben van.

Nem mondom, hogy a benzin kellemesebb. Sőt jobban facsarja az orrot és el is kábitja a fejet. Mele-gobb napokon, amikor a párisi Boulevardon vagy a londoni Oxfordstreeten egymás farát érinti az automobiloc végtelen sora, — úgy, hogy csak csigalassusággal haladhatnak előre és a soffőr oldalt kinyújtott tenyere örökösen »tilosat« jelez — az ember szédülést, fejfájást, valóságos benzin-részegséget visz haza.

De nemcsak Páris és London van tele automobillal, hanem kisebb városok is, mint például a félig filisztröz, félig művészi, tehát mindenképp csöndes München is. Az égszinkék bajor villamos kocsikat, amik a város külső képéhez hozzátartoznak, maholnap számban is tulszárnyalják a tarka automobiloc, amiknek egész tábora portyáz a pályaházak előtt, vagy nagyobb tereken. Bécsben is összehasonlithatatlanul több az auto, mint Pestbudán.

De igazán világvárosi, igazán korszakos és nagy-jövőjű jelenség csak az a csodaszörny, amely a fúrge automobil és a nehézkes omnibusz-batár házasságából származott. Ennek a neve Párisban »autobus«, azaz : otobűsz. A londoni tájszólás »motor'bus«-nak nevezi, ami magyar fülnek így hangzik : mautabász.

A párisi autobus már átment a nép nyelvébe, kabaré programmjába és dalba, mert hiszen ott minden dalban végződik, ahogy közmondásuk tartja. Ne gondoljunk a mi szerény kis omnibuszainkra, mert ez bizony hatalmas Noé bárkája és egy csomó élő lényt lehetne benne megmenteni. A soffőr elől ül szabadon, mint az omnibusz kocsisa.

Hatalmas kerekei vannak, mint nálunk a nagy lokomotivoknak. A pneumatikus gummija olyan vastag, mint a rinoczerus bőre és még ez is meg van védve »antidérapant«-nal, vagyis olyan készülékkel, ami a gummit a megrepedéstől megóvjá. Ezuttal a készülék nem más, mint fasinek, amelyekbe a kerék be van fáslizva, mint a beteg ember törött lába.

Még emelete is van, imperiálja, ahol csak három sout, összesen tizenöt centimeot kell fizetni egy utért, akármilyen hosszú is. Alól hat sou, vagyis harmincz fillér, de az embernek joga van »correspondance«-ra, vagyis egyszeri átszállásra.

A taksája tehát ugyanaz, mint a párisi omnibuszé, azzal a különbséggel, hogy az autobusnál még a kakas-ülőt is tető védi eső ellen, amiről az omnibusznál le kell mondani.

Nagyon természetes, hogy aki teheti, inkább az autobusra száll fel. Az ára ugyanaz, mint az omnibuszé, de mennyivel gyorsabb! A nagy motoros batár örült

robajjal megindul és amily sebesen csak lehet egy nagy városban, hol embergomolyagok hemzsegnek, megy a célja felé. Igazán olyan, mint egy mamut, amely gépre jár, vagy mint a Jules Verne fantasztikus gőzháza.

A benne ülők nem igen beszélgetnek. Nagy a robaj, alig hallják egymás szavát, de nincs is idejük rá, mert egy-kettőre a céljuknál vannak. Aki még ilyen alkotmányon nem ült, annak fogalma sincs róla, hogy a Comédie Française-től milyen boszorkányos gyorsasággal lehet eljutni a Montmartre tetejére, ami omnibuszon egy kedélyesen átdöcögött félóra.

Az ember kinéz az ablakon és megdöbbenve látja, hogy a nagy gépomnibusz milyen vigan és fölényesen siklik el az embersokaság közt. Egy-egy utcafordulónál az ember el-elszédül, amíg meg nem szokja, mert a motor gyorsan fordul be és az egész alkotmány szédületesen elhajlik. Igazán olyan, mintha egy elefánt a fecske könnyűségével kanyarodnék be.

És milyen keskeny és meredek utcákon röpül át! A rue Montmartre például, amelyen végighalad, olyan keskeny, ha nem keskenyebb, mint a Király-utca eleje; olyan népes, mint a Rákóczi-ut szép vasárnap délután; és olyan fölfelé kapaszkodó, mint egy budai utca. Az autobusnak mindez meg sem kottyán. Biztosan és nyugodtan szeli a tömeget, napjában megszámlálhatatlanszor.

A londoni motor-omnibusz épp oly megbízható, épp oly olcsó és épp olyan gyors, mint párisi kollégája. Csak valamivel flegmatikusabb és nyugodtabb, mint általában az angol nép, amelynek fegyelmezettsége példátlan a világon. Mig Párisban minden nyüzsg, nyugtalanodik, idegeskedik, — ça mousse! — addig Londonban oly szabályosan és ütemesen történik a felszállás és leszállás, mintha egy csapat katona végezne gyakorlatot. Nincs tolakodás, csak kimért gyorsaság.

A londoni motorbusznak még az a nagy jelentősége is van Londonban, hogy hihetetlen gyorsan viszi el az embereket nemcsak a rengeteg Great London legszélsőbb pontjaira, hanem a környékre is, például Windsorba, Hampton Courtba, Richmondba, Kewba.

Valóságos áldás ez olyan városban, amelynek idestova hat-hét millió lakosa van, nem számítva azokat, akik messze a várostól laknak, de a foglalkozásuk a városhoz köti őket.

Még nagyobb áldás olyan városban, hol föld alatt és házak fölött és mindenfelé sinek vezetnek, úgy hogy újabb sinek lerakásáról már álmodni sem lehet. Az automobil-omnibusznak az az előnye van minden gyors járómű fölött, hogy nem kellene hozzá sinek és egyéb költséges berendezések, mint váltók, örök, örházak, állomások.

Ami Londonban arra jó, hogy a gazdagság okozta zavart rendezze, az Budapesten szegénységi okokból volna üdvös. Akármilyen rohamosan fejlődő város is vagyunk, alapjában véve szegényeknek mondhatjuk magunkat.

A lakásinség, amelyben nincs megállás és amely épp a fejlődés jele, mutatja, hogy erőnkön felül terjesz-

kedünk. A kormány és a főváros emberei hiába próbálnak segíteni újabb házak építésével, mert ez csak egy vödör ama néptenger számára, amely Budapest köré özönlik.

A nagyfejűek is átlátták már, hogy a lakásinségen csak úgy lehet segíteni, ha a lakosság egy része kitelepszik a város környékére. De ennek az alapfeltétele, hogy a környéknek olcsó és gyors közlekedése legyen a fővárossal. Igérgetnek is viczinálist, villamos vasutat és egyebeket. De sejtethjük előre, hogy belátható időben sosem lesz annyi pénz, hogy ezeket az ígéreket meg is tudják valósítani.

Mindennek orvossága az autobus. Ehhez nem kell sín, nem kell villamos-telep, nem kellene versenyző villamos-társaságok, sem viczinális-rokonság. Ehhez nem kell más, mint néhány jó, megbízható, erős és kitűnő autobus.

Ennek a tanulmányozására küldjön ki a város embereket. Ezt honosítsa meg nálunk. Az autobus egyenesen Budapest számára van teremtvé. A népnek kell és nem a nagyuraknak, ezért kétséges, hogy meg fog-e valósulni ott.

Külföldön már rég repülőgépre fog berendezkedni a közlekedés és mi még mindig azon fogunk tanakodni, hogy megváltjuk-e a villamos vasutakat, felemeljük-e az omnibusz díjait, vagy nem volna-e jobb visszatérni a boldogult lóvasutra.

Reveur.

A katona.

(6)

Gomulicki Viktor lengyel elbeszélése a nemrég lezajlott oroszországi forradalomból.

Fedor egész nap az utcákon őgyelgett, mellék-sikátorokon ténfergett, ijedelmet okozva a gyerekek, kofák és házalók közt, akik azt hitték, hogy a katona valami rosszban jár.

Délfelé közömbösen hallgatta az ebédre hívó kúrtszót, mert őt a szomorúság nem engedte, hogy az evésre csak rá is gondoljon.

Ebéd után elment Zselszkyékhez. A konyhába nem ment be, hanem egyenesen a kertbe tartott, leült a gyepre, pipára gyujtott és várta a gyerekeket.

Az eső elállt. A gyerekek meglátva az ablakból a katonát, leszaladtak hozzá. Lések — szokása szerint — nem felejtette el most sem, hogy egy jó darab kenyeret és kolbászt vigyen le a katonának. Fedor szépen megköszönte a harapnivalót és szerényen szivar után tudakozódott.

— Két szivar kell, igen? — kérdezte a fiucska, ismervén a katonapajtás szokását.

— Egy is elég lesz, — felelt szomoruan Fedor — Vászjá nincs itt.

— Hát hol van?

— Elment.

— Hová?

A katona zavarba jött.

— Eh! — dünnyögött, elkerülve a fiucska tekintetét — nem a mi dolgunk. Parancsot kapott, hogy menjen, hát elment.

— De visszajön? — kíváncsiskodott a gyerek. Fedor haragosan nézett rá.

— Hát mit gondolsz? — kérdezte nyersen. — Azt hiszed, hogy Vászjá nem jön vissza többet?

— Semmit sem gondolok, csak kérdeztem.

— Nem kell helytelen szókat mondani. Tudni-való, hogy aki elment, annak vissza is kell jönnie.

Szemében valami szokatlan tűz gyult ki. Haragos tekintet esett a kis fiúra.

— Te tán bizony azt akarnád, hogy Vászjá ne térjen vissza? — sziszegett a fogán keresztül.

— Eh, az Isten tudja, hogy mit dárálsz te! — kiáltott fel Lések, s megfordulva, visszaeszaladt az apjához szivarért.

Fedor rágyújtott a szivarra, de a felbök nem takarodtak el a homlokáról. Hallgatott, valamit dör-mögött az orra alatt, a kérdésekre nem felelt s időnkint úgy nézett a gyerekekre, mint a ketreczbe zárt farkas a bámészködő közönségre.

Aztán, miután a szivart végigszitta, hirtelen felugrott és szó nélkül kiment az utcára.

A nyugtalanság és busulás haragossá és türelmetlenné tette. Komoran lödörgött az utcákon és senki-nek sem tért ki. Néhány gyereket fellökött, egy zsidó-asszonyt oly erősen oldalba könyökölt, hogy az be-esett az árokba, egy pereczet áruló kofának meg az egész kosarát kiborította a földre. Mindenki sietett előle kitérni, mint valami vadállat elől.

Nem tudott a Lések kérdésétől szabadulni; minden más kérdés csak ez egy körül forgott. Elgondolta, hogy a lengyel gyerekek bizonyosan kívánják az ő öcsce halálát. Ettől a gyanujától sehogys sem birt szabadulni, mint ahogy a hal nem tud szabadulni a bekapott horogtól.

Gyanuját kész igazságnak vévén, azt gondolta, hogy ebben nagy igazságtalanság rejlik. Pedig Vászjá a gyerekek közül egyiknek sem tett semmi rosszat. Hiszen az olyan jó fiú, ugyszólván még maga is gyerek. Aztán hát nem tudják azt ezek a gyerekek, hogy neki, Fedornak, az ő pajtásuknak, Vászján kívül senkije sincs ezen a világon? Ha tehát a Vászjá halálát kívánják, akkor utjokban van annak az élete. De akkor miért voltak olyan kétszínűek, miért dédelgették őt, miért hitták őt Fedjának, Fedjenkának, Fjoduskának? Hol veszi magát ilyen kis gyerekekben akkora gonoszság?

E kérdés megfejtésével tépelődve, semmit sem látott maga előtt, s eközben egy csomó zsidóra akadt, akik egy szögleten beszélgettek. A zsidók rémülten rebbentek szét, de egy hangot sem adtak, nem tiltakoztak, mert abban az időben a katonai rendi ruhásoknak minden szabad volt.

Eközben a katonának úgy rémlett, hogy kitalálta a dolog megfejtését. A gyerekek — határozta el magában — vakon követik a felnőtteket. Ugy éreznek és gondolkoznak, amint azt a felnőttek nekik meghagyják. Eszerint kisül, hogy Zselszky ur is csak olyan »madár«, Vladisláv ur pedig egy másik olyan »madár«.

Tudja ő már most, hogy mit jelentettek némely szavak, célzások, nézések, amelyeket régebben nem tudott megérteni!

— Oh, a kigyók! Valamennyien kigyók! — mondta magában a fogait csikorgatva.

Aztán hirtelen megállt és hangosan kiáltott:

— Kész volnék valamennyiöket...

Nem mondta végire, de a kezével annál fenyegetőbb mozdulatot tett.

A járókelők kitérve neki, haragosan néztek rá. Egy csizmadia, aki a korcsmából egy üveg pálinkát hozott a surcza alatt, így ítélte meg a helyzetet:

— Ne csodálkozzanak, emberek, hiszen láthatják, hogy ez a barom holt-részeg.

Fedor maga sem tudva, hogy hova igyekeznek, egy idő múltán a városon kívül találta magát, azon az uton, amelyen Vászjá eltávozott s amelyen annak vissza kellett tértie.

*

Közeledett az este. Az eső megszűnt. Nyugaton a felhők eloszlottak s a nap kivillant.

Fedor a nap felé és a távoli erdő felé ment, mint az alvajáró. Menvén, úgy gondolta, hogy rövidíti a távolságot maga és Vászjá közt s ez a gondolat lassankint csillapítani kezdte őt, megszűnt a türelmetlenkedése és a haragja. Józanabbul és nyugodtabban kezdett eszmélkedni. Érezte, hogy mihelyt meglátja Vászját, rögtön eltűnik a gyűlölködése, kibékül a gyerekekkel, azok apjával, Vladisláv urral, egyszóval: mindenkivel.

Gondolataiba merülve nem vette észre az őrszemet. Egy fegyveres katona rákiáltott, hogy nem szabad tovább menni. Ez volt az utolsó stratégiai vonal, amely a várost körülvette.

Fedor sajnálkozva tért vissza. De nem ment meszszi-re: az út mellett mély szakadék volt; lement abba, lefeküdt a nedves füre és várt.

Sokáig várt olyan zsbhadozással, mintha megkövesült volna. De a kő újra ember lett, mikor a már teljes csendben messziről katonák éneklése hangzott fel.

Fedor kijött a szakadékból, megállt az út közepén s mereven nézett és hallgatódzott arrafelé, ahonnan a csapongó éneklés hallatszott.

Néhány percz múlva (már kisebb távolságban) megperdültek a dobok, amelyet a sipok éles hangja követett. Fedor megrázkódott és a közeledők elé szaladt. Nemsokára elérte azokat.

A gyalogosok elmentek mellette, rá sem nézve őrá. De ő sem figyelt azokra. Mindazáltal meglepte őt a katonák külseje, amely egészen más volt, mint reggel. Nehezen, meggörbedten, lehorgasztott fejjel, láthatóan holtra fáradtan mentek. Némelyek a szuronyaikon valamit vittek, amit a sötétben nem lehetett megkülönböztetni.

Majd megérkezett a lovasság s Fedor kinyújtotta kezét a huszárok felé.

— Vászjá, Vászjá! — kiáltott.

Érzéssel és szomorúsággal tele hangja olyan volt, mint a paraszt anyáé, aki a sötétben a mezőn jár és eltévedt gyermekét hívogatja.

A huszárok első sora közömbös hallgatással haladt el mellette; a másik sor szórakozottan nézett rá; a harmadik részvétellel teljesen bólintott a hívására; a negyedikben a lovasok egymás felé hajoltak és valamit suttoztak...

S csak az ötödik sorból hangzott ki egy rövid, csendes szó, amely nem csinált nagyobb zajt, mint a golyó, mikor a szívbe furódik.

A következő sorok már hangosan ismételték azt a szót. Minden megszólaló szájából mint éles kés jött ki az a szó. Száz meg száz ilyen kés volt az és mind a Fedor szívébe szuródott.

Vége az egész csapat elhaladt mellette, elhaladtak a leghátul menő hosszú, fedett, fekete szekerek is s az a szó mintha megsokszorozódott volna, nem szűnt meg a levegőben zugni. Az utmenti fák, e fák levelei, minden kődarab, az esteli harmat minden cseppje, a rétnék minden fűszála azt ismételte:

— Elesett...

S mintha köröskörül a visszhang is azt ismételte volna:

— Elesett! Elesett! Elesett!

Fedor mind a két kezével úgy tett, mintha el

akart volna hajtani magától valami ragadozó, madarat. Aztán gyorsan beszaladt a városba. A sár szétfreccsegett a lába alatt. Néhányszor megbotlott és elesett. Egyszer egy kórakásnak rohant s arcát és kezét véresre törte. Hanem azért csak szaladt tovább pihenés nélkül, ész nélkül.

Csak a veres ördög korcsmájában állt meg.

Küivott már egy öblös üvegnyi pálinkát; mikor egy pillanatra magához tért. Akkor jutott eszébe, hogy nincs pénze. Magához hitta a korcsmárost és ezt rögtön tudatta vele.

A zsidó a szemöldöke alól nézett rá.

— Nem baj — felelt suttogva. — Most nincs egy kopejkád sem, de holnap lehetnek rubeleid. S ha pénzed nem akad, hát majd akad ezüst- vagy aranyórád. S ha valami ezüst- vagy aranylánczhoz vagy gyűrűhöz jutsz; hát azt hozd el mind ide. Én mindent elfogadok s jó erős pálinkát adok érte. Sebjaj, földi, sebjaj!

Es Fedor megnyugodva ivott, ivott, ivott.

Másnap pedig újabb expedícióra küldték a katonaságot.

A kiküldött csapatban volt Zseleznüj is.

Részen állt a sorban, de azt nem lehetett rajta észrevenni. Egyenesen állt, kihuzta magát s a köpenyében Herkulesnek látszott. Arczának vad, könyörtelen kifejezése volt. Összevont szempillái alól alig látszottak ki a szemei. Ha valaki belenézett volna e két sötét mélységbe, ijedten sütötte volna le a szemét: a halál nézett ki azokból!

A csapat este dalolva, zeneszóval jött vissza. A katonák, mihelyt lerakták a fegyvereiket, szétszaladtak a városba. Ott volt köztük Zseleznüj is.

*

Az alkonyat szürkületében Zselszkyékhez eljött Smuleva, egy görbe zsidónő, aki ócska ruhával kereskedett. A nagy zajdájában temérdek szoknya, kaftán, kabát és gyerekuha volt. Zselszka asszony közömbösen nézegette meg az árukat, de a vásárláshoz egy csepp kedvet sem mutatott.

Smuleva benyult a zajda fenekére s onnan egy különös vörös tárgyat huzott elő.

— Talán ez fog tetszeni? — kérdezte a házaló asszony.

Zselszka asszony kezébe vette az ismeretlen tárgyat s az ablakhoz ment vele, hogy jól megnézzze.

És felkiáltott, kiejtette a tárgyat a kezéből, aztán csaknem ájultan rogyott le egy székre.

Férje a szoba másik végéről hozzá szaladt.

— Mi az? Mi történt? — kiáltott fel, a feleségét mind a két kezén megfogva.

Zselszka asszony a szürkületben szinte fehérnek látszó halvány arczczal mutatott a földön heverő tárgyra. Zselszky felvette azt, az ablakhoz ment és sokáig nézegette megzsibbadtan.

Végre a zsidóasszonyhoz fordult:

— Hol vetted ezt a sapkát?

— Az utcán vásároltam egy részeg katonától. Vegyék meg, nagyuraim, olcsón adom. Voltak a katonának még egyéb dolgai is: szép órája, arany gyűrűi, de mindent beivott a hid melletti korcsmában, a vörösnél.

Zselszky nem szólt, csak nézegette a sapkán a foltokat, amelyek a félhomályban csaknem feketéknek látszottak.

— Azt a részegest önök is ismerik, nagyuraim, — magyarázta a zsidóasszony — gyakran járt ide a gyerekekkel játszani...

— Ugy? ...

*

Ejjél után volt. A világokat már régen elöltötték. A városka mély, halálos csendben feküdt.

A hid melletti korcsma ajtaja hirtelen zajjal nyílt ki. Egy pillanatig valami sokszavu zsvaj, kiabálás hallatszott. Aztán valaki kilökött az utcára egy részeg katonát s az ajtó újra bezárult. Megcsikordult az ajtókulcs, megzördült a tolózár s újra csend lett.

A katona megállt egy perczre, aztán elbotorkált a hid felé. Nehezen lépkedett, mintha kőből lett volna. Nem dülöngött, mint a részegek szoktak, gépiesen haladt, mint valami kataleptikus.

Mikor a hidra lépett, egy pajta mögül kibujt a hold. A folyó hátát és a hid deszkáit ezüstös fény borította el. A hid és a víz egyszeribe kibontakoztak a homályból, mintha valaki valami függőnyt vont volna fel előttük.

A katona beért a világosságba, megállt, mintha a szeme káprázott volna és a korcsmából történt kijövelele óta először ingott meg. Ahelyett, hogy tovább ment volna a hidon, a holdvilág oszlopa felé tartott. A holdvilág után haladva, a hid korlátjához ért. A katona megállt és féleszü tekintettel nézett le a vízre.

A hullámok az ezüstös világításban csupa mozgás és élet voltak. Az örvénylő mélyben valami sirt, valami panaszkodott, hívogatott. Alig lépett a katona a korláthoz, alulról mintha suttogást hallott volna:

— Siess... siess... siess...

Áthajlott a korláton, hogy jobban hallhasson.

A hullámokból mintha az öcsce gyöngéd, szerető hívását hallotta volna:

— Fjoduska... duska... duska...

— Vászjá! hej Vászjá! — nyögött a katona.

Még jobban lehajlott a korláton át s végre elvesztette a suly-párját...

(Vége.)

A tudomány jegyében.

Meddig tudomány a tudomány?

III.

A pech.

A görögök a természet szerint gondolkodtak, *ananké*-nak nevezték és félték tőle. Mi a természettudományok szerint akarunk gondolkodni, babonának tartjuk és iparkodunk mosolyogni rajta. Ő azonban alkot, rombol és nem törődik vele, hogy az isteneknél is felsőbb hatalomnak imádják-e, vagy *pech*-nek nevezvén, mulatni próbálnak-e rajta azok, akiket eltipor. A *pech* kétségen kívül mulatságos árnyalatu fogalom; a *végzet* leverő, kinos tudatát csak úgy tudja elviselni az öntudat, ha már eleve azzal torkolja le, hogy *hiszen csak tréfa!* Ezzel csökkenti önmaga előtt a leverő, de egyszerűen le nem tagadható tudat jelentőségét. A *pech* ezért egyike azoknak a dolgoknak, amelyekről mindenki eleget tud mondani, ha tréfásan kerülnek szóba, de amelyekről tudományosan beszélni nem lehet, mert csak léha viccek, amelyek nem tartoznak bele a komoly, fönséges, magasztos, szeplőtlen, ragyogó tudományba. Abba, amit az iskolában tanulunk.

De csakugyan: hogy legyen a világon egy olyan hatalom, ami az egyes embernek, vagy akár az egész világnak a sorsával *törődik*, az minden mai tudásunk szerint képzelenség. És ilyen külső hatalom, kívül az emberen, bizonyosan nincs is. De fátum, predesztináció, ananké, végzet, sors, pech, — ez a soknevű hatalom van és uralkodik rajtunk.

Csak hogy *belül*: ott, ahol az ember cselekedeteinek és sorsának nagy erői mozognak: az öntudatlanban, ott kell a végzet titkát is keresni. Az öntudatlan lelki életünknek csak igen kis része folyik le, a lélek egész nagy világa, attól kezdve, hogy odagondolás nélkül tudunk komplikált utczákon keresztül egy célhoz eljutni, pocsolyát kikerülni, ismerősöknek köszönni, ajtón csöngetni — egészen addig, hogy lekésünk a vonatról, amelylyel egy fontos és nehezen eldönthető elhatározásnak elébe akarunk utazni, ez mind öntudatlanul megy végbe. Azaz *minden* megfigyelésen és tapasztalaton keresztül, ami bennünk van s aminek, mondom, csak igen csekély részéről tudunk. Az öntudatlannak azonban az egész lelki matéria a rendelkezésére áll, ezért jobb megfigyelő és tud biztosabban következtetni, mint a tudatos gondolkodás: Mondok egy példát:

Önök fontos ügyben el kell utaznia és már utban is van a pályaudvar felé. A feleúton eszébe jut, hogy egy fontos iratot az asztalán felejtett. Az órájára néz: még van idő lóhalálában visszakonflisozni. A vonatot éppen csak hogy eléri, a hordár szalad a podgyászával, Ön utána, aztán egyszerre csak megcsuszik, de talán nem is esik el, csak elejti az aktatáskáját, az beesik a sínek közé, ön utána-hajol, fölemeli, becsukja a meglódult zárat, körülnéz, nem ejtett-e el még valamit és már rohanna is tovább. Hiába; ebben a pillanatban ötven lépésnyire ön előtt elindul a vonat és most már minden mindegy, a fontos üggyel ön végképpen elesett. Persze roppantul sajnálja a dolgot, átkozza az örületes pechjét; pláne, amikor másnap hallja, hogy a fontos és hasznos dolgot elütötte a kezéről valaki más, akinek éppen csak az volt az egész előnye, hogy nem késelt le a vonatról... Mit tesz: azonban az Ur? Ön egyszerre csak megtudja, hogy a lekésés tulajdonképpen óriási szerencse volt, mert a szerencsés rivális szörnyen be volt csapva s Ön a lekéséssel nagyszabású csalódásoktól és kellemetlenségektől szabadult meg. Persze mindenesetre nagyon örül és ha babonás, akkor hálát rebeg a jó angyalának, aki lekéslette a vonatról, ha pedig fölvilágosodott lélek, akkor vállat von és azt mondja, hogy »véletlen«.

A végzet utja pedig ez volt: az öntudatlan, olyan okoknál és tapasztalatoknál fogva, amelyeknek az öntudatba tilos a bejárás, már az elindulás előtt észrevette, hogy a dologban becsapás van. Az öntudat ezt nem fogadhatta el, mert, mondjuk, valami igen kedves illúzióról kellett volna lemondania, ha beereszti a becsapás gondolatát. Ez a gondolat tehát úgy nyilvánult, mint ahogy az öntudatlan, de igen hatalmas gondolatok szoktak: cselekedetekben, amelyek az öntudat megkerülésével szolgálják az öntudatlanul kiesztelt célt. Ön rosszul köti meg a nyakkendőjét s ezért, amikor indulni akar, újra neki kell állni a nyakkendőnek; a kötés egy kissé ügyetlenül, szórakozottan megy és egy kicsit lassu, Ön ideges lesz, siet — és az asztalán felejti a fontos iratot. A konflisban eszébe jut a fontos irat. Visszamegy. Az öntudatlan azonban nem számította ki jól a konflis sebességét s Ön mégis elérné a vonatot. Ennélfogva a pályaudvaron megcsuszik egy eldobott fél szilván, amely mellett ezer ember kár nélkül elment, elejti — éppen a sínek közé — a táskáját, úgy érzi, mintha még valamit elejtett volna, tehát körülnéz, a vonat pedig ebben a pillanatban elindul és otthagya a peches, vagy, amint később megtudja, szerencsés embert. Akinek az öntudatlanja előre kiszámította, hogy az utazással járó ügynek rossz vége lesz, mivel észre mert venni és mert hozzágondolni olyan dolgokat, amelyek az öntudatnak elviselhetetlenek lettek volna és ezért juthatott el azokig a következtetésekig, amelyeknél fogva lekéslette gazdájával a vonatot. Ez egy egyszerű eset, de a gépezete minden pechnek vagy szerencsének, egy szóval: a *sorsnak*, ilyen.

Hanem, ha az öntudatlan ilyen bölcs, számító és hatalmas, mért van a világon mégis annyi *igazi* pech? Például

ebben az esetben mért engedte beleesni a saját öntudatlanja a riválist? Csalódik az öntudatlan is?

Csalódik hát. Az öntudatlan sokat tud, de nem tud mindent. Azaz: mindent tud, ami az emberben belül van, de persze, hogy nem tudhat mindent, ami kívül van az emberen. Pedig egészen bizonyos, hogy az ember sorsjárásának sokszor közibe vágnak olyan *vis maior*-ok, amelyeket az öntudatlan se igen számíthatott ki. Azonfölül pedig az öntudatlanok csak okosabbak, mint a hozzájuk tartozó öntudatok, de azért éppen úgy van közöttük okosabb és butább, mint a tudatos lelkek között és egy se abszolút okos és mindentudó. Egyébiránt nagyon valószínű, hogy a fátumnak aránylag igen kis része ilyen passzív természetű, az pedig biztos, hogy a nagy következtetésű események majdnem mindig, a következtetés, szinte tervszerűnek látszó fátumok pedig kivétel nélkül, az öntudatlannak valóságos tervei szerint és többé-kevésbé ellenállhatatlan kényszerűséggel támadnak. Hanem azért, ha az öntudatlanból származó parancs igen hatalmas is, még sem ellenállhatatlan; az ember egy bizonyos mértékig a saját kényszerűségeivel is megbirkózhatik és igen sok dolgot csinálhat racionális, tudatosan megfontolt okok alapján, noha valamennyire minden cselekedetbe és gondolatba belejátszik az öntudatlan.

A *pech* legfőbb kutforrása pedig az, hogy az öntudatlan nem egy elfogult jó anya, hanem igazságos ur, aki büntet is, s idetartozik az is, amit lelkiismeretnek szokás nevezni. Azután pedig vannak úgynevezett *peches emberek*, akiknek mindene balul üt ki: ezeket az öntudatlanjuk terv szerint viszi bele az egyik biztos pechből a másikba, persze nem ok nélkül. A rossz, amit a lelki gépezet csinál, éppen úgy, mint a testi mechanizmusokból eredő, mindig csak a két rossz közül a kisebbik. Ahogy a tudóvész a szervezetnek hosszú és kétségbeesett küzdelme a bacillusok ellen, azonképpen nagy *lelki sérülésekkel* olykor nem tud a lélek másképpen, mint nagy kínok árán megküzdeni. Aki peches ember, annak valami nagyobb, kinosabb érzés ellen kell a *pechesség* érzése; néha még az öngyilkosság is kisebb rossz, mint valami öntudatlan dolog, ami anélkül tudatossá válna: ilyenkor az ember éppen akkor lép rá a szilvára, amikor a villamos arra megy — és áldozatául esik egy *véletlen* szerencsétlenségnek. Néha csak arra van az embernek szüksége, — megint valami még rosszabb érzés ellen — hogy sajnálják, ezért kell minden dolgának csalhatatlanul görbén kiütni.

Peches embernek — persze csak enyhe fokban — mindenki szereti magát tartani. Azért is, mert ebben az van kifejezve, hogy »jobbát érdemelne«, főképpen pedig, mert a közhit szerint a pech intelligensebb dolog, mint a szerencse; az ostoba ember szerencsés. Ebben sok igazság van és az a megfajtése, hogy a szerencse sokkal komplikáltabb dolog mint hogy az olyan szimpla kis gépezettel, mint az emberi okosság, a nyomába lehetne lépni. Az öntudatlan, amely természetesebb, elfogulatlanabb és komplikáltabb, mint a legokosabb öntudat, sokkal közelebb éri: ezért szerencsésebb a cselekedetei előtt kevesebbet gondolkodó ember. És tessék elhinni, hogy az okos ember, ha szerencsés — és vigasztalódjunk, uraim, van azért ilyen is — akkor azért szerencsés, mert az ösztöne, a *butasága*, egyszóval az öntudatlanja szerint tud cselekedni, legfőleg azt hiszi, hogy a sorsa intézésében okos. Nem. A sorsát, igen bölcsen, butául intézi és *azonkívül* aztán okos. Ami a legszebb dolgok közül való a világon, de a sors, az füttyül rá.

Mert a sorssal meg lehet küzdeni, de vitatkozni nem lehet vele.

Florestan.

Marcel Lucille.

Bécsben csodákat mesélnek és írnak róla. Hogy mint énekesnő kivételes tehetség; hogy amikor dalol, érzéseket és fogalmakat jelenségekké formál; a hangjának olvatag ércze gazdagabb a Bland Elzáénál; a temperamentuma szemünkbe varázsolja pompázatok színeit satöbbi, satöbbi. Elbágyadunk a róla zengő dicséretek szuggesztíójától és amikor halljuk, hogy vasárnap nekünk fog énekelni, a csodavárás kábulatával várjuk. A tömör, széles ivben hullámozó haja, bágyadó nézése, a merész rajzu szemöldök alatt fekvő fájdalmasan fekete szeme, széles, puhára megduzzadt ajka és lágyan ivelt álla különösen bársonyos szonoritást ad egész jelenségének. Azt várjuk tőle, hogy dalait a mélyebb althang meleg romantikájával fogja elénekelni. És mégis, akik ismerik, akik hallották énekelni, azt mondják, hogy soha tisztább szoprán nem szállt a magasságok felé, mint az övé. Csak az átérzés forrósága, a sehol érdességbe nem kapaszkodó, leheletszerű hangvétele okozza azt a melegséget, amely regényes bágyadásba sötétíti hangjának timbre-jét. A bécsi udvari operában Strausz és Hofmannsthal Elektra-jában nem remélt hatást ért el fuvolázó, csodásan kiegyenlített hangjával és játékának nemes stílusával. Sikerét még fokozta a hangversenyteremben, ahol Tosca áriájával és néhány francia sanszonnal diadalmasan hódította meg magának a közönséget. Most pedig hozzánk jön, akik immár évek óta égető szomjúsággal várjuk a nélkülözött és áhitott dalművészetet és valahányszor idegenből jött valaki, mindig azt mondtuk: »hátha?« Talán most nem hiába mondjuk!

INNEN-ONNAN.

Ő A diszpolgár. Budapest törvényhatóságában minden hatalmon levő pártnak megvan a maga külön diszpolgára. Most a demokraták élvezik a hatalom gyönyöreit és ez a gyönyör csak úgy teljes, ha nem hiányzik belőle a diszpolgár sem. Ez a diszpolgár ki más lehetett volna, mint Vázsonyi Vilmos régi kedvence és pártfogoltja: gróf Andrassy Gyula. Nincs ugyan minden humor nélkül, hogy a demokraták diszpolgárt választanak s egy gróftól ölelnek szerető keblükre. De hatalmas pártok tulteszik magukat ilyen humoros epizódokon. A hatalmasoknak nem árt a humor, s ha mégis kárt tenne bennük, Andrassy Gyula még mindig elég hatalmas, hogy a kárt haszonra váltsa. Talán ez a momentum, a haszonnak ez a lehetősége ingerelte fel a csütörtöki közgyűlésen az ellenzékét. Nem a gróftól, de a vele járó hatalmi polczot irigyelték a demokratáktól Ballagi és társai. És ezzel az irigykedéssel, s a vele járó haragos kitérésekkel meg is adták a közvélemény szimpátiájának kialakulásához az irányt. Amíg Ballagiékat nem hallottuk dörögni, magunknak is kétségünk volt az iránt, hogy csakugyan olyan jó dolog-e, ha minden miniszter azzal végzi karrierjét, hogy Budapest diszpolgárává megteszik. De a csütörtöki felzudulás hallatára megnyugodtunk a választásban. Mert nem lehet rossz dolog, amit Ballagiék nem akarnak.

24 A tizennégy éves férj. Hiába: csak akadnak még okos, értelmes szülők, akik tudják, hogy a tizparancsolat igazában se szabad feltétlenül bizni. Ezek az öntudatlan szkeptikusok aztán megértik, hogy ma már nem a gyermeknek kell tisztelnie az ő szüleit, ha hosszú életü akar lenni a földön, hanem megfordítva: a szülő tisztelje a gyermekeit, nehogy a drága magzatja tövig elragja a fülit. Lám, legutóbb Biharországban akadt két ilyen okos szülő, aki fölismerte az ő kötelességét, és amikor a fiúcskájuk, az alig tizennégyesztendős Juon, elsi-ránkozott, — szipákolva és orrát húzva — hogy neki asszony kell, mert asszony nélkül nem lehet el tovább, a jó oláhok nem sokat tanakodtak, hanem cselekedének aszerint, ahogy a drágalátos fiúcskájuk szívének zsendülő rügyei kívánták. Vettek neki feleséget, egy huszesztendős parasztleányt, akinek ezért a matrimoniális hajlandóságért nyolczszáz korona tiszteletdíjat fizettek. És ma-holnap meglesz az esküvő és egy pár lesz a tizennégy éves legény, meg a husz esztendős leány. Kissé groteszknek tetszik ez a hymen-hír, már csak azért is, mert az oláh parasztlók nászáról éppen olyan kevésbé szoktak hírt adni a lapok, mint például a madarak, vagy a virágok egybekeléséről. De a Juon esete kivétel. Szerencsés kivétel. Juon egy boldog ember, aki ime már ifjan szerzi meg az emberség legértékesebb kincsét: a tapasztalást. És amikor más nősülő sorban lenne, Juon majd már a kitalasztalt ember jártasságával mondhat szakszerű véleményt a házasság intézményeinek jó és rossz oldalairól. Arról nem is szólnán, hogy Juon élte fogytáig emlegetett férfit lesz ezentul. Jövő évben majd újra írunk róla »Tizenöt éves apa« czímen és ha a progeniturája is akkora nőbarát lesz, megérjük, hogy Juon újabb tizennégy év múlva mint huszonkilencz éves nagyapa írja be nevét a világtörténetbe. Ettől fogva ragyogó lesz a karrierje: negyvennégy éves korában dédapa, ötvennyolcz éves korában ükapa és mire száz éves kort érne el, kiderül majd róla, hogy valaha mint Traján császár katonája jutott el a bihari hegyek közé...

24 A primadonna, az ügyészhelyettes és a diákok. Miskolcz eddig a kocsonyájával és a népes csizmadiaczhéval írta bele magát a magyar kuriózumiok gyűjtőmappájába. Néhány nap óta azonban új hírességre tett szert ez a szorgalmas város és éppenséggel nem lehetetlen, hogy ez az újabb elhomályosítja a régit... Ugy történt, hogy némes Miskolcz városa színházi közönségét ez idő szerint egy ifju primadonna bájolja el; egy ifju primadonna, akinek a pillantása gyújtó, a mosolya büvölő, a hangjáról pedig jobb nem is beszélni, mert az egyszerűen lázba csiglandozza át a szíveket. Nos és van a városban egy ügyészhelyettes, aki mindenképpen átérezte a primadonna büvét, a báját, a mosolyát stb., és egyszerre csak azon kapta rajta magát, hogy a kisasszony tánca sokkal elragadóbb, mint amaz, amelyet ifju és törtető ügyvédek szoktak járnai a paragrafusok körül. Amikor ezzel az összehasonlítással elkészült, elhatározta, hogy tettel is kifejezést ad elragadtatásának. Más ilyenkor automobilt küld az imádott nőnek, vagy virágoczeánt, esetleg Kugler-özönt, az ügyészhelyettes azonban opportunusabbnak tartotta, ha az iskolai gyerekekből szervez tüntető tömeget, amely ordítva ünnepli a primadonnát. Így is történt. Gyerekek kezéből kivette a tankönyveket s inkább fáklyát nyomott a kezükbe, hogy így világítsák meg a primadonna dicsőségét és az ügyészhelyettes szerelmét. Hanem az iskolaigazgatók és a tanárok más véleményen voltak, s illetlennek találták, hogy amikor az ügyész szeret, a gyerekek tartásák a fáklyát. S megtorolták az ügyész bűnét a gyerekeken, akiket megfosztottak a tandíjkezdvezményektől, az ösztöndíjaktól, úgy hogy végezetül csakugyan a nebulók fizetik az ügyészhelyettes ur czechét. A primadonnadicsőségnek ők adják meg az árát... Ez történt Miskolczon, a város dicsőségének öregbitése végett. Szegény ficzkók persze most remegnek, mint a híres miskolczi kocsonya és abban bizakodnak, hogy az ügyész

ur talán kifizeti a tandijukat. Aligha válik valóra a reményük és sokkal valószínűbb, hogy a reménykedésük csápja — végre is, Miskolcra van szó — az ügyész személyében — csizmadiát fogott. Sebaj: még akkor is ott marad a primadonna, talán lesz ő olyan kegyes, hogy a szép ováció köszöneteképpen lerója a tandiját, s akkor a gyerekek fennakadás nélkül tanulhatják tovább az algebrát s a kettős könyvvitelt, ami mégis csak fontosabb, mint a legbübájosabb primadonna legbársonyosabb pillantása...

* * *

♫ **Csillag Zsigmond.** A barátai megölték az idegeit s az idegei elpusztították őt magát. A szocialista optimizmusával nézte a barátait s aki optimizmusában odaadta hitét a messze jövőnek, miért ne adta volna oda azt barátainak. A jövő hosszú lejártra szól s a barátok ígérete csak három hónapra. Jösztek hát barátok... És a barátok jöttek, jöttek s mikor a három hónapok leteltek, a barátok messze siettek. Csillag Zsigmond pedig magára maradt s most már csak az a hite élt, mely a messze jövőbe eresztette gyökerét. Ennek a hitnek mély nyoma maradt munkástársadalmunkban. Mert a Csillag Zsigmond hite volt első mozgató ereje a magyar munkásmozgalmaknak. Ő volt az első agitátor, aki tudásával és a tudomány adta rangjával komoly karaktert adott a proletármozgalomnak és komoly érdeklődést ébresztett e mozgalmak iránt ott is, ahol csupa osztályérből lemosolyogták a szocializmus törekvéseit. S hogy még egy érdeméről megemlékezzünk, az ő nevével, agitatórikus munkájával forrt össze az a jelentős esemény, hogy a vörös május megtartotta első felvonulását Budapest utcáin. Azóta lehült a forradalmi vér Csillag Zsigmond ereiben, de bizonyos, hogy minden május elsején a régi forradalmár arca elevenedik meg a százerek szemei előtt. S amikor a proletárság a tavasz ébredését ünnepli Magyarországon, egy virágszáll kijár majd Csillag Zsigmond emlékének.

* * *

D **Japánok és európaiak.** Tokióban előadták Ibsen drámáját, a John Gabriel Borkmant. Egy angol lap közölte a japán színészek arcképét. Nem nézhettem mosolygás nélkül. Milyen kedvesek ezek a kis japánok, milyen komolyak, milyen európaiak és milyen nevetségesek. Egyik a szerző zord szakállát ragasztotta a pofacsontjaira. Másik kísértetiesen hosszú szalonkabátban komolykodik és európaikodik. Ezek európaibak akarnak lenni nálunk. Mint ahogy mi is tullicizáljuk az ő japánságukat. Ha néhány japán ur jól szemügyre venné a mi vigszínházi színészeink pompás maszkját, bizonyára jóízűen mosolyogna befelé. A fajokat pompásan leírja az etnográfia, de a toll és ecset alól mindig elsikkad valami, valami nem-tudom-micsoda, ami éppen nagyon jellemző. Így az európai olyan japánt játszik, aminőt az ő európai szeme lát, a japán pedig ázsiai fantáziával álmodja vissza a norvéget. Egyiknek sincs igaza. Mind a kettőnek igaza van. Csak tessék nevetni a mi japánainkon. Mi is nevetünk önkön. A nevetés kölcsönbe megy, uraim.

* * *

4 **A posztkiszi Szardanapalja.** »A postaigazgatóság azt hiszi, otromba tréfáról van szó, a rendőrség pedig szigorú vizsgálatot indított.« Ezzel a kettős, mélabus szentenciával végződött az a kis rendőri hír, amely beszámolt róla, hogy kinn, a külső periferiákon felgyújtottak egy utcai levélgyűjtőszekrényt s a benne felhalmozódott levelek korommá égtek. Valaki égő gyújtókat dobott a piros hasu dobozba és a gyújtó lángjánál lángra kapott valamennyi levél, az is, amely per-

zselő volt, mert szerelmes írta, meg a többi: a gunyoros, az alázatosan pumpoló, a randevuért esdő és a fizetési halasztásért könyörgő. Elhamvadt valahány levél, csak pernye, meg szállongó korom maradt mindannyiok nyomán. S amikor ez a legalább is szokatlan eset megtörténik, a postaigazgatóság megnyugszik benne, hogy otromba tréfáról van szó, a rendőrség pedig megindítja a nyomozást. Igazán, se a posta, se a rendőrség nem dolgozik tulontul sok pszichológiával és még kevesebb fantáziával, ha ilyen egyszerűen el tudja könyvelni az esetet. Lám, nekünk komplikáltabb reflexióink támadtak és otromba tréfa helyett inkább tragikus komolyságot keresnénk e gyújtogatás mögött. Eszünkbe jut a kitűnő Emile Augier, aki gyönyörűen töprengett el rajta, hogy mihelyt a levelünket bedobtuk a gyűjtőszekrénybe, nem a mienk többé és egy egész hivatalnoki szervezet, egy egész hadsereg és teljes apparátusával maga az állam örködik, hogy a szekrénykére bízott titkainkat: a vallomásunkat, a könyörgésünket, talán a szegényünket ne szippanthassuk többé vissza, hanem eljusson az, kérelmetlenül, ahhoz, akinek — talán gyöngye pillanatunkban — szántuk. És eszünkbe jut Maupassant, aki kegyetlen torturán vezeti keresztül az ő kéjgyilkos hőstét, amikor a szegény maire nem bírja tovább bűnének tudatát és levélileg feladja magát, hogy ő gyilkolta meg a kis Roque leányzót. Ugy-e, hogy kóvályog aztán a boldogtalan ember a levélsekreány körül, hogy könyörög a levélhordónak, adja vissza levelét: — hiába! Már az állam áll őrt, hogy vissza ne jusson hozzá a titok... Ezek jutnak eszünkbe, hogy ezt a pesti históriát olvastuk. Hát ha ezuttal is valami efajta levélről volt szó, amelyet feladtak, s egy pillanattal utóbb megbántak? A pesti hős azonban nem esett kétségbe, nem gyöttrődött, nem pusztította el magát, hanem rátalált arra a megoldásra, amely nem jutott eszébe se Augiernek, se Maupassantnak. Felgyújtotta a levélsekreányt. Szardanapalt játszott, aki egyszerűen felperzselt mindent... Elmés megoldás; talán ezért is juthatott könnyebben eszébe egy megszorult embernek, mint akár a postaigazgatóságnak, akár a pesti rendőrségnek...

SZINHÁZ.

A nagyasszony.

(A Nemzeti Színház bemutatója.)

I.

Éles világításban, heves napfényben és tündöklő holdfényben játszódik le a darab. Szép idő van. Sokszor, nagyon sokszor sóhajtja ezt a nagyasszony (majdnem minden felvonásban) és mi érezzük, hogy nem meteorológiai jelentést ad, de történelmi hangulatokat és a tuláradó anyai és uralkodói boldogság csordul ki ajkain. Ne a világítómestert dicsérjük tehát, hanem a drámairót, aki a XVIII. század verőfényes liráját szólaltatja meg. Milyen szép idő. Ah, felhőtlen idők. Rózsás mámor, parfüm és francia szó, sima, kecses, bókra hajló francia szavak, amelyeket még nem sározott be jakobinusok káromkodása. Ah, édes, ezer-szer édes Bécs. Ah, finom életművészet, haptákban álló schönbrunni fák, ti illedelmes alattvalók s könnyű gondok és könnyű párák a Gloriette felett. Nappal vidám és elmés terefe, minthogy ebben az időben mindenki francia egy szemernyit, este pedig angélsz és ima után zene, Haydn muzsikája, minthogy a jámbor és katolikus Bécsben élünk. Még a kis Mozart is bemutatkozik, akinek isteni ütemeit később is szorítani fogja a spanyol etikett boldog szabálya és egykor majd a derű, az örömtől fuldokló isteni zene

királya lesz. Mindehhez nekünk is van közünk. Itt vannak a testőrök, a poeta Bessenyei itt kapja meg a lovagütést, francia dámák arczáról magyar daliák csókolják le a pudert s egyszer az egész galáns és vidám társaság lerándul a cseklési erdőbe egy tündéri éjszakára. Ah, régi katonák bujdosó éneke. Ah, bőséges, boldog, bus idők. Ah, bécsi parádsom. Ah, magyar Versailles.

Ez a keret illeti meg a nagyasszonyt, Mária Teréziát. Egyszerűen és fonségesen illeszkedik beléje. Isteni virulásban látjuk őt, a hatalmas és pompás nőt, a terebélyes és termékeny anyát, az utolsó polgári királynőt polgári örömök, selypítő princzek, hanczurozó princzesszek közepette. Ő a legendás anya. De ő az okos politikus is, a háborus hölgy, a németrómai császárnő. Igazi asszony s minthogy igazi asszony, visel magában egy csendes, befelé vérző sebet is, Ferencz király hűtlenségét. Ebben a patriarkális korban azonban a bánat bármilyen mély, sohasem tragikus, mintegy parfümje csak a boldogságnak, amely a boldogságot nem rontja, csak fájóvá, boldogabbá teszi. Ugy sejtjük, hogy egy kor utolsó percei tiktakolnak. Ez a nyugalom és ez a tulságos, hihetetlen harmónia szinte humoros. Magunk is elmosolyodunk, mikor a nagyasszony felsőhajt. Mennyi boldogság és mennyi főherczeg...

II.

Mi itt a dráma?

Ennek a fénynek gyengéd, alig észrevehető elborulása.

A parókák, a buggyos ujjak színes zavarában bujka a mult és a jövendő. Először is egy fekete jezuita ront el a fényes kosztümök közül s izgatottan felesel József főherczeggel, aki később II. József lesz — az egyetlen Habsburgzseni — s most Rousseaut és Voltaire-t imádja és megsejdi azt a negyedik rendet, amely egy napon a párisi utcákon felforgatja a világot. A kis császári porontyok között pedig ott van Tónika is, ah Marie Antoinette. Utban a történelem s érezzük, hogyan halad. Most még vidámak a főherczegecskék. Fenséges pofonokat osztogatnak az olasz táncmesternek, unják a spanyol feszt és az audiencián uzsonnáról beszélnek. Az asztalnoknak vigyázni kell, nehogy az ujjukkal nyuljanak a habostortába. De a nagyasszony arczán már elborul a glória, ha arra gondol, hogy fia egy napon detronizálja az ég földi szolgálait, helyükbe az új kor embereit ülteti és jogot ad a népnek, mi pedig tudjuk, hogy ezzel a pöttöm társasággal párhuzamban növekszik a kis Robespierre, a kis Danton és valahol francia földön irni tanul már egy költő, aki a Marseillaise szövegét költi. Mi lesz a régi renddel? Mi lesz a világgal? Mi lesz a császári hatalom ünnepi szikrázásával? Maga habsburgi József is megdöbben. Ő már az új kor fia és dicsősége a kötelesség, szerelme pedig egy tragikus találkozás, Florence Castelnau csókjá, egy emlék, a francia leány aranyfésűjének megcsillanása az éjszakában, nem boldog és polgári szerelem, hanem egy diszharmóniás, lenge, új szerelem. Remegve nézi, hogy megy el ő és Marie Antoinette a francia urakkal, békés májusi napfényben, a császári induló hangjainál és valami retteneteset sejt, ami mindent megváltoztat, meglátja a népet, a tengersok népet, a jó bécsi népet, — das liebe Volk — amely most még a Prater paprikajancsijait fejezi le jovialis röhejjel, de egyszer talán komolyabb játékot is talál magának. A néptömegben pedig csendesen tűnik el ez a két fehérparókás női fej, a kedvesé és a hugáé, királyi kertek fehér rózsái, amelyek a jakobinusok kertészollói alatt vérzenek el.

III.

Ha mindezt kiérezzük a darabból, vagy beleérezzük, vagy hozzáérezzük, Szomoró Dezső elérte célját. Nem vádolhatjuk, hogy a cselekmény szálán nem kötött szabályos tragikai csomót, minthogy — nagyon is világos — nem akart.

A lira, a szépség, a költészet vonult fel a szinpadon. Színes jelenetek mozaikja. Egy történelmi dioráma. De ha a néző mindezt nem így látja, talán még se lehet egészen rá vetni, hanem a drámairóra is, aki — minden finomság és erő ellenére is — tulontul appellál történelmi tudásunkra és sokszor csak nagyvonalu tableaukat vetit, szinpadi tableaukat, görögtüzzel és ezeket a külsőségek közt mozgó embereket nagyon is külsőségesen jellemzi. Ferencz király világias alakja azonban tökéletes s *Pelhes* fölényes eleganciával játszsza. *Odry* pedig pompásan mondja el az utolsó monológot. Monológot? Igen. *Szomoró Dezső* — amint egy remrég irt cikkemben érintettem — szuverén idealista. Érzem, hogy ismeri az új szinpad hagyományait, de daczol velük. Mi — hála Kerr Alfrédnek és az ének — épp úgy fittyet hányhatunk a naturalisták szinpadi kátéjának, amint ők egykor az egyedül boldogító hármasegységnek.

IV.

Ez a szinjáték a régi pompa októberi fényét, az utolsó ragyogás dekadenciáját érzékíti meg. Egy király-idill. Dekadens király-idill. Az utolsó király-idill.

K. D.

Vigszinház. Amennyit Gavault Paul vigjátékáról, a »Kis czukros«-ról, dramaturgiában megöszült és vállvonogatásban megörbült emberek társaságában beszélni lehet, nem elég arra, hogy valami kialakulhasson agyunkban erről a darabról. Maga a czim: »Kis czukros« — eredetiben: »La petite chocolatière« — sem biztat azokkal a mélységekkel, amelyeket még a legbohózatosabb francia bohózatokban is ott vélünk torkolni a helyzetek és jelenetek mögött. És csakugyan a czim nem csal. Az ördög vitte el az ugynevezett drámai tartalmasságot ebből a darabból.

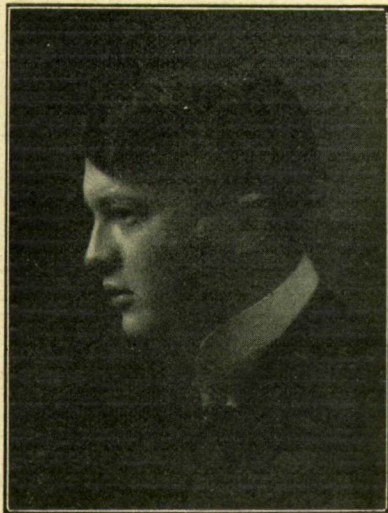
Egy pompás kedélyü ördög, a szegény ördögök közül való; aki megbuvik egy sarokban és miközben látatlanul mókáztatja alakjait, pillanatra sem toladodik közéjük, hogy megmutassa lólábát. És eközben az előttünk lejátszódó mesének nincs egyéb miértje és mivégettje, mint az, hogy józüen ne vessünk rajta. Kevés olyan új francia darabot ösmerünk, amelynek ez a hatása volna. A többi vagy nevetlen kaczagást, vagy finom mosolyt okoz; az első a modorunkba vetett bizalmat savanyítja meg, a második magát a mosolyt. Maradjon pedig a finom mosolygás az ugynevezett átszellemlült embereknek. Elég baj nekik az átszellemltség.

A »Kis czukros« nem lehel belénk sem eszritbeli hatásokat, sem nem tör ránk ordenáréságokkal. Csak kitűnő jókedvvel mutat be szelid bonyodalmatokat, amelyeken keresztül egy milliomos leány megkaparit magának egy szegény hivatalnokot. Székünkben hátradőlve érdeklődéssel figyeljük ennek a mikéntjét és akkor is, amikor kezd a mese átlátszóvá lenni, amikor már előre tudunk mindent, még mindig szívesen figyeljük tovább a mese közt levőket, azokat a kedvesen kedélyes jeleneteket, amelyekkel a szerző összekapcsolja a történeteket. Főképp amikor olyan brilliáns játszanak, mint Varsányi Irén, Tanay, Hegedüs és Vendrey.

Tyrza.

Beregi Oszkár, a Nemzeti Színház hajdani oszlopos tagja, aki időközben Németország legelső szinpadját is meghódította magának, két évi távollét után ismét elfoglalja nálunk régi, betöltetlenül maradt helyét. Nem mint megtérő fiu, de mint triumfátor jön vissza hozzánk és tegnap este a Royal disztermében egy szavaló-estély keretében mutatkozott be újra a közönségnek, mely a viszontlátás örömeinek zájos ovációkban adott kifejezést. Nagy, művészi tudásának egész skáláját ragyogtatta előttünk. Sokat tanult és semmit sem felejtett. Nem tudjuk, dicséretnek melyik a nagyobb.

ZENE.

Antalffy-Zsiross Dezső.

Antalffy-Zsiross Dezső. Ezt a kissé hosszú, de azért jó hangzásu nevet a hangversenyre járó közönség kétségtelenül ismeri már. A fiatal művész néhány évvel ezelőtt a Zeneakadémiába járt s az intézet akkori büszkeségének, *Koessler* Jánosnak volt növendéke. A nagyhirű professzor vezetésével tanulta az orgonajáték és a zeneszerzés művészetét s a vizsgálati hangversenyeken egyaránt feltűnt bravuros játékával és zenés alkotásaival. Az intézetből való távozása után

külföldön folytatta tanulmányait, majd ismét visszatérve elfoglalta volt mesterének orgonatanári székét. A pedagógiai működés azonban nem fosztotta meg *Antalffy* Dezsőt attól a gyönyörűségtől, hogy minden szabad idejét másik hivatásának, a zeneszerzésnek szentelje. Így készült el *Kiss* József híres költeményére a *Simon Judit* című zenekari balladája, amelyet ezen a héten mutatott be *Gobbi* Alajosnak, a *Nemzeti Zenede* kitűnő igazgatójának, növendékekből összeválogatott és pompásan fegyelmezett zenekara, a szerző vezetésével. Az énekhangra és zenekarra irt ballada érdekes felépítésével, régies székely motívumival és modern hangszerezésével szenzációs hatást keltett. *Antalffy* szimfónikusan dolgozta fel *Simon Judit* tragédiáját s a leíró és elbeszélő rész között levő éles ellentétet nagy technikai készséggel simította el. A ballada némely részlete, kivált *Judit* gyermekének keresztelője és esküvője, a ragyogó keleti pompa ezerféle színében tündöklök. Az egész mű befejezése impozáns és megrendítő. Szerkezeti szempontból talán helyesebb lett volna, ha a szerző a balladának csak az elbeszélő részét énekelte. Hiszen az összekötő rész a zenekari kidolgozásból úgy is megérthető. Csaknem bizonyos tehát, hogy a gyönyörű költemény drámai párbeszédeit az így gondolt zenés átírás még hatásosabbá tenné.

Cs. J.

Művészet.

Az új Páris.

A mocskos kis Szajna hiába ostromolta mérges árjával: Páris nem pusztult el, de bizonyos, hogy mi, akik még eddig nem jutottunk el a világ fővárosába s akik mindig készülünk, egészen más Párist találunk, látunk majd, mint az előttiünk jártak és egészen más Párist fogunk idehaza érezni. Hiszen senki, sehol olyan elevenen nem érez idegen kultúra-góczpontokat, mint mi: a fiatal Budapest és a fiatal műveltségű Magyarország. Érezzük Bécsset a körut hamis palotasorainak gipsz-ékességén át. Münchent érezzük, mikor a kocsmákban elkezdik a sötétbarna, medvecukor jellegű söröket mérni. Londont az egészen jó butoroboltokban érezzük, a minden disztől megfosztott, sima, fényes, drága és mégis polgári asztalosmunkán, amelyet

angolnak tudunk makacsul, még ha izlésének, sőt anyagának bölcsőjét Németországban ringatták is. Párist jelentette számunkra a vidám és disznó színmű-irodalom és a képkiállítások legmerészebb szín-kísérlete. Páris jelentett — kevésbé felületesen, kevésbé rikkancs-nívón foglalkozva a dolgokkal — néhány izgató kérdést, köztük azt is, miért hogy ez a város, amely szinte egymaga teremtett egy új festőművészetet, miért maradt oly teljesen elzárkózott az új iparművészet és az új architektúra előtt. A művészet e különféle fajtáinak megújodása időben nagyjából egybe esik és természetesen megvan a belső összeköttetés is az erőteljes szóval forradalomnak címzett változások különféle megnyilvánulásai között. Ruskin, Angliában, már a francia impresszionisták előtt, legalább is velük egyidőben hirdette a modern művészi ipar jelentőségét. A francziák nem törődtek vele, nem hallották meg. Lettek tanító mestereivé minden modern piktoroknak, de megmaradtak egyuttal görbe lábu butoraik, aranyozott, kecses és használhatatlan csecse-beccsük között. Ha majd egészen leáldozóban lesz az impresszionizmus napja és haragosan olvassák fejére bűneit, — az új nemzedék természetesen mindig az őt közvetlenül megelőző s nem a régebbi, a halott ósdiakkal áll dühösen szemben — talán a könnyelmű és a dolgok velejét nem kutató világszemlélet és festői látás rovására írják a francziák ragaszkodását kiélt, jelentőségüket vesztett építészeti és mesterségbeli divatjaikhoz. Ahogyan mi innen messziről érezzük, a felemás állapotnak, a félmodernségnek a Szajna az oka egész egyszerűen. A Szajna, amiért husz vagy harmincz esztendővel ezelőtt meg nem csinálta mérges kis kirohanását. Amiért régesrég nem kényszerítette Párist néhány száz millió ára építkezésre. Most kényszeríti. S most — ha tulságosan amerikai jellegű, elstetett, hebehurgya nem lesz a pótlás — most, merjük jóslni, valami kiválót, valami újat, valami pompásat fog adni Páris a világnak. Új Párist fogunk érezni néhány esztendő múlva.

Páris: ebben a szóban, a városban, a fogalomban semmi bűvös, földöntuli erőt nem kell kutatni. De rejtelmes erejük van a millióknak, a milliárdoknak és főképpen a szükségnek, mely megköveteli, hogy a milliókkal szolidan, erősen, körültekintően, ellenállóan, jól, tehát szépen építkezzenek. Ruskin szózata és agitációja nem teremtett volna új angol művészetet. Az angolok azonban nem csupán akartak modern környezetet, hanem szükségük is volt rá. A fiu megházasodott: új hajlékot, családi házat kellett építeni. Ha felnőtt az unoka, megint újat. Nem kastélyt, hol pazar bőségben sorakoznak a szobák és mentesítik a következő nemzedékeket hajlékgondoktól, csak polgári házat, bővet, kényelmeset, tartósat, de egy családnak valót. Megvolt mindig a szükséglet s megvolt a jólét, lehetséges volt a szükséglet kielégítése. Lehetséges volt építkezés és berendezés terén követni a józan angol hagyományokat és bizonyos fokig mégis teret adni a divatnak, a modernebb szellemnek, főképp mikor ez a divat éppen az angol józanság jegyében jelentkezett, a lényegest emelte ki, a konstrukcióval diszitett, a hamis anyagot és a hamis dekorációt egyaránt üldözte. Ha elfogadjuk az impresszionista, a még mindig modern — mert általánosan be nem fogadott — festőművészet alapvető, lényeges tulajdonságának a felület tulbecsülését és a mögötte elterülő mindenség, lényeg, vagy anyag mellőzését, hát konstatálni kell, hogy a vele együtt modernnek nevezett iparművészet és architektúra legnevezetesebb alapelvei merőben ellenkezőek. A jelszó éppen a lényeg. Nem az, mit mutat valamely konstrukció, hanem, hogy amit mutat, az hazugság nélkül való legyen, az megfeleljen az egész matériának. A homlokzat-művészet, a front-czifrázás végét jelenti ez az elv, melynek legbuzgóbb, a szárazságig kérlelhetetlen követői természetesen a németek. A francziák nem törődtek vele. A meggazdagodott francia nyárspolgár nem épített új házat a maga izlésének, szo-

kásainak, villamos világításának és gőzfűtésének megfelelően. Inkább megvett egy régi kastélyt. Előkelőt, mert hiszen ő maga köztársasági, finomat, legalább a császárság, de még sokkal inkább valamelyik Lajos idejéből való butorokkal, husz-harmincz szobával. Nyilván nagyon sok a régi kastély Franciaországban s a pazarló ősök már a dédunokák fészket is megrakták. Se új házra, se új butorra nincs szükség. Minden régen készen van. Az egykori feudális urak annyira megcsinálták, hogy sokáig osztozkodhatnak még rajta a polgári utódok. Páris is készen van. Valami kitűnően aligha készülhetett el. Pesti házbérkéneylemről, tágas szobákról, vízvezetékéről és kapcsolt részéről ott nem mindenütt tudnak. Mert az egész hatalmas város még a szertornázás és az angol vívmányok előtti időből való. Modern francia épület- vagy butortípusokról mi épp oly kevés tudunk, mint amilyen jól ismerjük az angol villákat, a berlini áruházakat és a Wiener Werkstatt butorait. A múlt észendőben kiállították Budapesten néhány párisi ipariskola rajzait, munkáit. Nyoma se volt ezeken semmi eredetiségnek. Másolás, utánzás, apró, szabályos ügyeskedés, akárcsak nálunk — husz évvel ezelőtt. Mert mi, ha hitelle is, de többet házasodunk, rendezkedünk, építünk, vásárlunk és követjük buzgó, vakbuzgó igyekezettel — régi, erős gyökerű kultúra minket nem gátol — a divatot.

Most aztán Páris meg fogja vonni tőlünk és más barbároktól a pénzt, a hitelt. A Szajna visszatakarodik szűk medrébe és az alámosott, düledező ócska épületek helyett Páris újakat épít. S bizonyos, hogy nem pusztán újakat: valami újat fog építeni. A kényszerűség eltiltja a másolástól. A Szajna ráparancsol és a felületesnek, a könnyelműnek ismert Páris — milyen felületes lehet ez a hit — kénytelen lesz ravasz alapozást kitalálni, rá erős és vizálló falakat emelni, talán új anyagból, az emeletsorokat is biztosítani váratlan vízveszedelmek ellen. Világítást, fűtést kellemtelen véletlenektől megóvni. A haragos, szennyes vizáradat az egész vonalon új kényszerűségek elé állítja az architektúrát. A kényszerűségek pedig minden időben dus jötevői, éltető levegője voltak az anyagokkal bánó művészetek friss hajtásainak.

Lengyel Géza.

IRODALOM.

Az én hőseim. Egész irodalmi Panthéon a *Lenkei* Henrik új verskötete. Apró mellszobrok, nagy alakok híres pillanatai, korszakos arczjátékok, történelmi gesztusok: cupa fénykép, ahol az alak feje körül már látszik minden eljövendő glória és az arczokra nem rövid lira, hanem egy teljes élet minden vonása rá van fotografálva. Ezek a hősök csak éppen annyira lépnek elő, hogy megsejthessük az egész karrierjüket és csak annyit beszélnek, amit dátumok és lexikonok megengednek nekik. Ezért a *Lenkei* Henrik kötete kiesik a mai impresszionista és francziásan ideges kritika hatásköréből. Nem szabad feléje nyulni finom ujjakkal, melyek csöndesen rezgő modern verssorokon szeretnek pihenni. Nem bolond és részeg pillanatok kellene hozzá. Hanem tudás, a szilárd klasszikusok szeretete és szemüveg. *Lenkei* Henrik hőseit történelmi könyvek és szolid tanulmányok hozzák közelebb az olvasóhoz. Ezeken a verseken és ezen az állításon nem szabad mosolyogni. Nem szabad elitélni ezt az egészen objektív és katedraszerűen lelkiismeretes poétát. Igaz, hogy nem lírát adott, nem közvetlen melegséget, hanem arczképeket, melyek hideg és előkelő fényűiek. De gondoljuk meg, hogy ennek a kötetnek nincsen ma rokonsága Magyarországon. Akadémikus egyedüliségben áll a hangos, kavargó új irodalomban. A weimari kertekben termettek egykor ilyen versek, ahol tudósok és komolyak voltak a poéták és ahol architektónikus szépségekről, vonalákról és héroszok szobrairól ábrándoztak.

KÖZGAZDASÁG.

A Magyar Pénzintézetek Központi Hitelbankjának igazgatósága Gyenes Lajos vezérigazgató javaslatára elhatározta, hogy alapszabályai értelmében a kötvénykibocsátási üzletágat is felveszi. Ennek az elhatározásnak jelentősége megítélhető abból, hogy vidéki intézeteink tárczáikban 130 millió korona értékű olyan kölcsönkötvényt kénytelenek tartogatni, melyek nem mobilizálhatók s nemcsak az intézetek további intenzív fejlődését gátolják, hanem azok hitelképességét is gyakran leszálítják. A Központi Hitelbank e régóta panasztól súlyos koloncztól akként akarja a vidéki pénzintézeteket megszabadítani, hogy az ily immobilizált, legnagyobbbrészt ingatlanokkal fedezett követelések czessziója útján és alapján, járadékjegyet bocsát ki, melyek természetesen közforgalmu értékek lesznek. Ez az új üzletág, nem említvén az intézet egyébként is rohamos fellendülését, természetesen szükségessé teszi az alap-tőke felemelését, mire nézve az igazgatóság Gyenes Lajos vezérigazgató előterjesztésére akként határozott, hogy a mostani öt millió korona tőke 10 millió koronára emeltessék fel.

A Magyar telepítő- és parcellázó bank r.-t. január 31-én tartotta közgyűlését. A bank az 1909. év folyamán 5,199.795 koronáért vásárolt újabb ingatlanokat, míg az eszközölt ingatlan-eladások útján összesen 5,031.640 koronát vett be. Az év végén az ingatlanszámla, mellőzésével a már eladott, de a vevőkre még át nem irt ingatlanok értékének, 6,870.473 koronával zárult. Az évi zárlat óta azonban ezen állományból a bank újabbban mintegy 1,000.000 korona vételáron értékesített ingatlanokat. A bank kölcsönállománya az év végén 11,087.984 korona, amely kölcsönök után mindössze 33,134 korona annuitás és kamat-hátralék áll fenn. Az 1909. év folyamán a bank 87 olyan ingatlan-eladásról szerzett tudomást, amelyek a banktól megvett és a vevők által tovább eladott ingatlanokra vonatkoznak. Ez összesen 667 kat. holdnyi ingatlanokat a bank annak idején a vevőknek 405.123 koronáért adta el, most pedig a vevők azokat 567.065 koronáért adták tovább, úgy hogy 161.942 korona nyereséget értek el. A közgyűlés az igazgatósági jelentést, az előterjesztett zárszámadásokat és a felügyelőbizottság jelentését tudomásul vette.

A Hazai bank r.-t. 1909. évi mérlege az előző évi 2,589.676 koronával szemben 2,591.679 korona tiszta nyereséggel zárul. A mérlegeredmény tehát csekély eltéréssel az előző éviével egyenlő. A jutalékszámmla 102.000 koronával emelkedett, a csekk- és folyószámlára elhelyezett betéteknek szaporodása 7,200.000 koroná és a kibocsátott 4 1/2 %-os kamatozó kötvények elhelyezésénél, az előző évihez viszonyítva, elért többleteladás 7,800.000 korona. A mérlegbe 26,166.412 koronával, beszerzési áron, illetőleg a lombard-értékkel beállított helyi érdekű vasuti elsőbbségi részvények névértéke 37,301.800 korona, amelyből az intézet tulajdonát képezi 31,094.800 korona névértékű czimlet. Az előző évben az intézet tulajdonában csak 12,626.000 korona névértékű elsőbbségi részvény volt. Minthogy a vasuti elsőbbségi részvényeknek évről-évre ismétlődő sorsolásából azt előálló tőkenyereség az évi nyereségbe bevonva nem lesz, hanem tartalékoltatik, a beszerzési ár és a névérték közötti jelentékeny különbözet a latens tartaléknak jut. A tiszta nyereségből a tartalékalaphoz 300.000 (1908-ban 300.000), a nyugdíjalaphoz 30.000 (55.000) koronát csatolnak, osztalékul ismét 15 korona = 7:5 %-ot fizetnek és 186.633 (147.955) koronát új számlára visznek át.

HETI POSTA.

S. K. Azt írja levelében, hogy nem sokra becsüli írásait. A mi kritikánk is ugyanezt mondja.

Iris. A verset sajnálatunkra nem közölhetjük. A két első strófában találtunk poézist, de a harmadikban és az utána következőkben már csak banalitásokat.

Apostag. A figyelmeztetés főlöleges volt, mert anélkül is észrevettük a kritikának azt a mesterművét, melyben valaki *Cholnoky* Viktor könyvét ösmerteti és a Nemzeti Színház egyik dramaturgját szinte megvesztegetően dicséri. Mi értjük, hogy ön csodálkozik az izetlenségén, melyet a dramaturg ellen elkövettek. Mert honnan is tudnák Apostagot, hogy mi rejlik egy ilyen orvdicséret mögött.

Nagybánya. Köszönet a sorokért.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: KISS JÓZSEF.